

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Ústav řeckých a latinských studií

2019

Bakalářská práce

Iveta Samšuková

Sémantické posuny původního starořeckého lexika v současné novořečtině

The semantic changes of the original Ancient Greek vocabulary in Modern Greek

Vedoucí práce: Mgr. Dita Vořechovská

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. 8. 2019

Iveta Samšuková

Abstrakt

Bakalářská práce se věnuje lingvistickému oboru sémantiky a sémantickým posunům, které jsou ilustrovány na vybraných slovech starořeckého lexika. Je sledován vývoj těchto slov ze starořečtiny do novořečtiny. Práce je rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a praktickou. Teoretická část práce se zabývá dějinami lexikální sémantiky a přístupy, které tento vědní obor přinesl a vytvořil. Prostor je věnován také klasifikaci sémantických změn a popisu příčin a mechanismů těchto změn, jak je představili lingvisté na počátku sémantického výzkumu a v současné době. Praktická část práce se věnuje sémantické analýze tří vybraných řeckých sloves δουλεύω, θεραπεύω a κηδεύω a porovnává jejich sémantiku ve třech vývojových etapách řeckého jazyka na základě slovníkové rešerše. Analýza se zaměřuje na období klasické řečtiny a novořečtiny s přihlédnutím k významům sloves v byzantské řečtině. U každého slovesa je také uvedena stručná etymologie, která odhaluje původ uvedených sloves a zasazuje je do prvotního sémantického kontextu. V závěru práce je uvedena hypotéza o kontinuitě řečtiny a o stavu řecké slovní zásoby.

Abstract

The bachelor thesis deals with the linguistic field of semantics and with the semantic shifts which are illustrated on the selected words of the Ancient Greek vocabulary. The development of these words from Ancient to Modern Greek is studied. The thesis is divided into two main parts – theoretical and practical. The theoretical part deals with the history of lexical semantics and the approaches that this scientific field has brought and created. Furthermore, space is also given to the description of classification of semantic changes and of the causes and mechanisms of such changes in accordance with the results presented by linguists at the beginning of the semantic research and in the present. The practical part of the thesis deals with the semantic analysis of the three selected Greek verbs, namely δουλεύω, θεραπεύω and κηδεύω. The semantics of these verbs are compared on the basis of research in the dictionaries of Ancient, Medieval and Modern Greek. The analysis focuses mainly on two stages of the development of the Greek language, specifically on Ancient and Modern Greek. It also takes into consideration the meanings of the verbs in the Medieval Greek period. In addition, the brief etymology is stated for each verb, which uncovers the origin of the verbs and sets them in the original semantic context. Finally, the hypothesis of

the continuity of the Greek language from Ancient Greek to the present day and the state of the Greek vocabulary is presented.

Περίληψη

Η παρούσα πτυχιακή εργασία αφιερώνεται στον γλωσσολογικό κλάδο της σημασιολογίας και στις σημασιολογικές μετατοπίσεις, οι οποίες παρουσιάζονται στις επιλεγμένες λέξεις από το λεξιλόγιο της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Παρατηρείται η εξέλιξη αυτών των λέξεων από τα αρχαία στα νέα ελληνικά. Η εργασία διαιρείται στα δύο κύρια τμήματα, θεωρητικό τμήμα και πρακτικό τμήμα. Το θεωρητικό τμήμα της εργασίας ασχολείται με την ιστορία της λεξικολογικής σημασιολογίας και με τις προσεγγίσεις, τις οποίες αυτός ο γλωσσολογικός κλάδος έχει φέρει και δημιουργήσει. Σ' ένα κεφάλαιο δίνεται και η κατάταξη των σημασιολογικών αλλαγών και η περιγραφή των αιτίων και των μηχανισμών αυτών των αλλαγών σύμφωνα με αποτελέσματα, τα οποία παρουσιάστηκαν από των γλωσσολόγων στην αρχή της σημασιολογικής έρευνας και στο παρόν. Το πρακτικό τμήμα της εργασίας ασχολείται με την σημασιολογική ανάλυση των τριών επιλεγμένων ελληνικών ρημάτων, συγκεκριμένα με τα ρήματα *δουλεύω*, *θεραπεύω* και *κηδεύω*. Συγκρίνεται η σημασιολογία αυτών των ρημάτων κατά τη μακριά διάρκεια της εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας στη βάση της έρευνας στα λεξικά της αρχαίας, μεσαιωνικής και νέας ελληνικής. Η ανάλυση εξειδικεύεται κύρια στις δύο φάσεις της εξέλιξης της ελληνικής γλώσσας, συγκεκριμένα στα αρχαία και νέα ελληνικά. Λαμβάνει υπόψη και το στάδιο της μεσαιωνικής ελληνικής και τις σημασίες των ρημάτων σ' αυτή την περίοδο. Σε κάθε ρήμα δίνεται επίσης η σύντομη ετυμολογία, η οποία εκθέτει την προέλευση των ρημάτων και τα βάζει στο πρωταρχικό σημασιολογικό γενικό πλαίσιο. Στο τέλος της εργασίας περιγράφεται η υπόθεση για την συνέχεια της ελληνικής γλώσσας από τα αρχαία ελληνικά μέχρι σήμερα και για την κατάσταση του ελληνικού λεξιλογίου.

Klíčová slova

sémantika, sémantické přístupy, změna významu, slovní zásoba, slovesa, klasická řečtina, nová řečtina

Keywords

semantics, semantic approaches, change of meaning, vocabulary, verbs, Ancient Greek, Modern Greek

Obsah

1	Úvod	6
2	Teoretická část	8
2.1	Etymologie	8
2.1.1	Spekulativní etymologie	8
2.1.2	Vědecká etymologie	10
2.2	Lexikální sémantika	11
2.2.1	Tradice rétoriky a sestavování slovníků	11
2.2.2	Předstrukturalistické období	12
2.2.3	Strukturalistická a generativní sémantika	14
2.2.4	Neostrukturalistická sémantika, kognitivní sémantika	18
2.3	Klasifikace sémantické změny. Příčiny a mechanismy.	21
2.3.1	Antoine Meillet	24
2.3.2	María Elena Redondo Moyano	25
2.3.3	Michel Bréal	26
2.3.4	Dirk Geeraerts	29
3	Analytická část	31
3.1	Δουλεύω	32
3.2	Θεραπεύω	38
3.3	Κηδεύω	44
4	Závěr	48
	Seznam použité literatury	51

1 Úvod

Cílem této bakalářské práce je popsat v teoretické části základní přístupy a metodologie lexikální sémantiky, které jsou předpokladem k sémantické analýze v praktické části práce. Zkoumaným jazykem je řečtina. Analytická část se věnuje vybraným lexikálním jednotkám, se kterými prochází vývojové fáze řeckého jazyka od antické doby do současnosti, a popisuje sémantické změny těchto jednotek v daných obdobích.

Sémantika je jazykovědná disciplína, která zkoumá význam jazykového znaku. Odhalování významu slov mělo svou funkci už ve starověkém Řecku, jako samostatný obor sémantika vznikla až na přelomu 19. a 20. století. Termín *sémantika* poprvé navrhl v roce 1904 francouzský lingvista Michel Bréal (1832-1915). Termín je převzat z řeckého výrazu *σημαντική τεχνή*, který je odvozen od slovesa *σημαίνω* „označuji“.¹

Sémantika jako obor je pojmána a definována nejednoznačně. Do první poloviny 20. století byla často zaměňována se sémiotikou, tedy naukou o znakových systémech, za jejíhož zakladatele je považován americký filozof Charles Peirce (1839-1914). V evropské tradici se pro sémiotiku vžil synonymní termín *sémiologie*, pocházející od francouzského lingvisty Ferdinanda de Saussura (1857-1913). Na začátku 20. století sémiotice přidělil tři podobory americký filozof Charles Morris (1901-1979). Jedná se o sémantiku, syntax a pragmatiku.² Zatímco syntax se v rámci lingvistiky ujala jako samostatná disciplína, nutnost oddělování sémantiky a pragmatiky se zpochybňuje. V soudobém lingvistickém myšlení se sémantika zahrnuje pod obor pragmatiky.³

V této bakalářské práci se zabývám sémantikou lexikální, tedy lingvistickou disciplínou, která zkoumá vývoj a proměny významu slovních jednotek. Lexikální sémantiku je možné sledovat pomocí dvou přístupů, diachronního, který se zaměřuje na proměny jazykového systému v čase, a synchronního, který popisuje určitý stav jazyka v daném vývojovém stadiu. Pro popis sémantického vývoje

---

1 BRÉAL (1900: 8, pozn. 1)

2 ČERNÝ – HOLEŠ (2004: 27)

3 Tamtéž, s. 27

řeckého lexika a porovnání jeho vývojových etap však používám postup synchronně-diachronní. Takový přístup také dovoluje mezi zkoumanými obdobími hledat určité pravidelné změny a mechanismy, pomocí kterých ke změnám dochází.

V teoretická části práce se věnuji dějinám lexikální sémantiky a klasifikaci příčin a mechanismů sémantické změny, zpracované na základě odborné literatury.

V praktické části práce zpracovávám historicko-sémantickou analýzu třech vybraných sloves, které patří do skupiny sloves s produktivní příponou -εύω a z nich odvozených substantiv s příponou -εία či -εία. Uvádím etymologii sloves a následně se věnuji deskripci a komparaci sémantických fází těchto konkrétních lexikálních jednotek pomocí slovníkové, textové a korpusové analýzy. Pro časové zařazení používám následující klasifikaci etap řeckého jazyka:

Etapa	Období
Protořečtina	Od 2. tis. př.n.l. do 15. stol. př.n.l.
Starořečtina	asi 1400 př.n.l. (mykénština) – 4. stol. př.n.l. (do Aristotela)
Helénistická koiné	konec 4. stol. př.n.l. – 6. stol. n.l. (do Iustiniana)
Byzantská řečtina (středověká)	7. stol. n.l. – 17. stol. n.l. (do r. 1669: pád Iráklia do rukou Turků)
Novořečtina (новоřecká koiné) ⁴	18. stol. n.l. - dnes

TAB. 1. PŘEVZATA Z: BABINIOTIS (2011: ΕΠ47)

⁴ Novořecká koiné se vyvinula během období diglosie a byla v Řecku uzákoněna jako spisovný jazyk roku 1976. Diglosie: lidový řecký jazyk dimotiki (δημοτική), který se spontánně vyvinul v dobách turkocracie, soupeřil od přelomu 18. a 19. století s archaizující variantou řeckého jazyka, tzv. katharevuso (καθαρευούσα). Obě jazykové varianty se ucházely o uznání jako spisovný jazyk. Spor mezi zastánci obou variant se nazývá *jazyková otázka* (γλωσσικό ζήτημα). Uzákoněná novořecká koiné je založena především na dimotiki, ale obsahuje i prvky katharevusy.

2 Teoretická část

2.1 Etymologie

Etymologie, termín složený z řeckých slov έτυμος „pravdivý význam“ a λογία „nauka“, je „jazykovědná disciplína, která usiluje vypátrat původ slovotvorně neprůhledných slov a jejich komponentů (jak co do původního znění, tak i co do původního významu) a odhaluje tak vnitřní příbuznost slov a bývalé slovní čeledi (hnízda) v rámci jednoho jazyka a geneticky srovnatelné slovní protějšky přes hranice jednoho jazyka.“⁵ Průhledné vztahy mezi slovy se mohly vytratit v důsledku fonetických, lexikogenetických a sémantických změn, jindy v důsledku zvláštního sociálního fungování takového slova nebo věci jím označené.

Pro sémantickou i fonetickou rekonstrukci slova je nezbytné znát historickou fonologii a gramatiku, metodu srovnávací lingvistické analýzy, mít kulturní a historické poznatky dané oblasti.⁶ Na určující roli znalosti historie slov a zároveň historie referentů poukazoval rakouský lingvista Hugo Schuchardt (19. – 20. stol.) se svou školou *Slova a věci (Wörter und Sachen)*.⁷

2.1.1 Spekulativní etymologie

Před založením disciplíny výše definované vědecké etymologie probíhala debata o původu slov nahodilým, nevědeckým způsobem a u badatelů převládala fantazie. Nejen v Řecku si lidé vymýšleli různé paraetymologie slov, ale konkrétně Řekové, hrdí na svůj jazyk, hledali původ každého řeckého slova ve starořečtině. Podobně se na starořečtinu odkazovalo i při debatě nad cizími slovy, která ve skutečnosti jednoduše měla společný původ s řečtinou, tzn. měla stejný kořen.⁸

Tyto nevědecké debaty můžeme nazvat termínem *spekulativní etymologie*, která jako jedna z prvotních tradic lexikální sémantiky měla svůj vrchol v Řecku už v antické době. Podle německého lingvisty Petera Schmittera (1943-2006) etymologizovali tímto způsobem už Homér a Hésiodos ve svých eposech. Uvádí

---

⁵ VEČERKA (2006: 12)

⁶ Tamtéž, s. 7

⁷ ČERNÝ – HOLEŠ (2004: 92)

⁸ BABINIOTIS (2011: 10)

příklad na jméně Odysseus, které nemá jednoznačný etymologický původ. Může být odvozeno ze slovesa ὀδύσσομαι „jsem nenáviděný“ nebo ὀδύρομαι „lamentuji“.⁹

Nejlepší doklad spekulativního etymologizování z antického Řecka najdeme v Platónově (5.-4.stol. př.n.l.) dialogu *Kratylos*, který může nést podtitul *Περὶ ονομάτων ὀρθότητος* (*O správnosti jmen*). V Platónově době převládala *ονοματοκρατία* (*nominalismus*) a vztah mezi pojmenováním (slovem) a věcí byl považován za φύσει, tedy za přirozené, vnitřní spojení zvuku a významu ve slově. V praxi to znamenalo, že ze jmen (slov) byl člověk kauzálně, díky přirozenému a bezprostřednímu vztahu mezi nimi, veden k pochopení samotných věcí.¹⁰

Etymologie, která spadá pod tuto teorii, je nevědeckým způsobem výkladu jazyka, protože je založena na komparaci významů slov ze stejného jazyka a na snaze spojit zkoumané slovo s jiným existujícím slovem bez toho, aniž by počítala s formálními změnami, kterými slovo muselo projít. „Kritériem úspěchu bylo, zda význam rekonstrukce odpovídal významu cílového slova, nikoli zda byla souvislost formálně věrohodná.“¹¹

Sókratés v dialogu *Kratylos* nejdříve pod vlivem teorie φύσει provádí etymologii vlastních jmen Homérových postav, jmen bohů a nakonec obecných pojmenování.¹² V druhé části dialogu Sókratés obhazuje protikladnou teorii o původu jmen, *θέσει*, která udává, že pojmenování vznikají konvencí mezi lidmi, a kterou současná lingvistika považuje za jeden ze základních axiomů své teorie a formuluje ji do poučky o arbitrárnosti jazykového znaku.¹³ Tradice spekulativní etymologie však byla plně přijímána až do zrození srovnávací jazykovědy v 19. století.¹⁴

---

⁹ SCHMITTER (1990: 17)

¹⁰ BABINIOTIS (2011: 10)

¹¹ GEERAERTS (2010: 3)

¹² PLATÓN: *Kratylos* (1994: 391d – 392d, s. 26-27)

¹³ VEČERKA (2006: 10)

¹⁴ GEERAERTS (2010: 4)

2.1.2 Vědecká etymologie

V 19. století se v rámci lingvistiky a historicko-srovnávacích věd vytvořil nový obor vědecké etymologie. Vyvinula se metodologie výzkumu jazykových fenoménů, která dokázala objevovat jazykové, fonologické a gramatické zákony, které jazyk ovládají. Tehdy poprvé došlo k systematické rekonstrukci slovních kořenů. V kontextu indoevropské jazykové rodiny se řečtina díky své dlouhé psané i mluvené tradici stala jedním z hlavních zdrojů jak pro rekonstrukce řeckých slov, tak pro otázku původu počátečních tvarů slov všech srovnávaných jazyků.¹⁵

Odhalování původu slov interpretuje R. Večerka třemi způsoby, které ovšem všechny vedou ke kořenům, k morfům, které už nejdou dále segmentovat, a navazují tak na antickou teorii o nahodilém a konvencionalizovaném spojení fonetické a významové stránky slov.

V prvním případě se etymolog snaží rekonstruovat slova, která prošla takovými jazykovými procesy, že se zdají být vytržena z původních etymologických hnízd a lexikálních souvislostí. Hledá jejich „vnitřní formy“, původní motivace jejich tvoření a původní významy jejich morfémů, čímž zároveň odhaluje deetymologizační procesy. V jiných případech etymolog nedokáže odhalit o slově jednoho jazyka víc, než že je doloženo v podstatě ve stejné podobě i významu v dalších jazycích stejné jazykové rodiny a že je tedy zděděné z příslušného prajazykového období. V posledním případě je nutné pouze stanovit, že slovo bylo do zkoumaného jazyka převzato odjinud.¹⁶

---

¹⁵ BABINIOTIS (2011: 11)

¹⁶ VEČERKA (2006: 12-14)

2.2 Lexikální sémantika

Srovnávací jazykověda se zabývá studiem příbuznosti jazyků jejich srovnáváním a následným tříděním jazyků do jazykových rodin a snaží se o rekonstrukci společného prajazyka. K tomu potřebuje také historickou disciplínu, která by potvrdila nebo našla sémantické vztahy mezi zkoumanými jazyky tak, aby se daly věrohodně rekonstruovat. Na začátku 19. století byla ustanovena nová vědecká disciplína s názvem (*diachronní*) *lexikální sémantika*.¹⁷

Před svým začleněním mezi vědní disciplíny existovala lexikální sémantika už dříve v jiných podobách. Velký podíl na jejím definování a jejím současném stavu mají tři tradice, a to právě spekulativní etymologie, která sémantice posloužila jako negativní model, rétorika a slovníkářství. Ani v současné době však nepanuje shoda a jednotný přístup, který by uspokojivě řešil širokou škálu vlivů a určujících činitelů, které lexikální sémantiku obklopují. Většina přístupů, které se utvořily od založení sémantické disciplíny, se profiluje v preferenci diachronního nebo synchronního zkoumání lexika a v aspektu, o kterém se domnívá, že sémantiku nezpochybnitelně určuje (např. psychologický). Na základě těchto předpokladů pak zachází se zkoumaným materiálem.

2.2.1 Tradice rétoriky a sestavování slovníků

K ustanovení a definování diachronní lexikální sémantiky přispěly také tradice rétoriky a slovníkářství. Jak uvádí Geeraerts, už od Quintilianovy (1. stol. n.l.) příručky *Institutio Oratoria* (asi 95 n. l.) nacházíme ve spisech o rétorice zájem o významy slov, a to převážně ve stylistických poučkách. Mnoho tzv. rétorických trop odkazuje k lexikálním a sémantickým fenoménům, jako jsou eufemismy, metafora, metonymie a synekdochy¹⁸, přestože nejsou ještě uspokojivě rozlišeny a definovány.¹⁹ Úkolu terminologicky diferenciovat uvedené fenomény jako mechanismy sémantické změny se chopí právě diachronní lexikální sémantika.

---

¹⁷ GEERAERTS (2010: 2)

¹⁸ Uvedené fenomény jsou blíže popsány v kapitole „Mechanismy sémantických změn“.

¹⁹ GEERAERTS (2010: 5-7)

Vedle rétoriky je s lexikální sémantikou výrazně provázána disciplína sestavování slovníků. Ať už se jednalo o studium a překlady klasických a biblických textů psaných v řečtině, latině a hebrejštině, o bilingvní a multilingvní slovníky nebo o pozdější jednojazyčné slovníky, slovníkáři a lingvisté se často setkávali s polysémními výrazy a se sémantickými změnami ve slovní zásobě. I díky tomu bylo mnoho badatelů, kteří se věnovali sémantickým změnám, z oboru klasické filologie, jako například Karl Reisig, kterému může být přisouzeno nejstarší dílo z oblasti historicko-filologické tradice, a to *Vorlesungen über die lateinische Sprachwissenschaft* (1839).²⁰

Díky práci na slovnících a překladech získala lexikální sémantika velké množství materiálu, které mohla podrobit výzkumu. Navíc v této době vstupují na scénu vedle deskriptivních slovníků také slovníky historické. Jejich sestavovatelé měli snahu obsáhnout vývoj konkrétního jazyka od jeho počátků až k jeho současnému stavu. Zajímali je sémantický vývoj slov a inklinovali k vědecké etymologii.

2.2.2 Předstrukturalistické období

První tradice lexikální sémantiky (1830 až 1930) se ujala především v Německu a ve Francii. Byla orientovaná diachronně, což koresponduje s vývojem dalších výše popsaných disciplín. Můžeme se setkat s názvy diachronní sémantika, historicko-filologická sémantika nebo předstrukturalistická sémantika.²¹ V první polovině 19. století převládal praktický zájem o identifikaci pravidelných schémat sémantické změny, jako jsou metafora, metonymie, generalizace či specializace. Přístup, který bychom spolu s Geeraertsem mohli nazvat *logicko-klasifikační* nebo *logicko-rétorický*, přičítá důvody sémantické změny pouze samotnému jazyku.²²

Předpoklad, že sémantika musí být ovlivňována také lidským faktorem, dal posléze vzniknout kognitivním přístupům, obhajujícím různé aspekty vlivu mluvčího. Jako nejsilnější uvádí Geeraerts přístup *psychologický*, který se dostal

---

²⁰ Tamtéž, s. 7-9

²¹ Tamtéž, s. 1

²² Tamtéž, s. 17

do centra pozornosti historicko-filologické sémantiky spolu s lingvisty Hermannem Paulem a Michelem Bréalem. Přístup obou lingvistů spočíval na předpokladu, že chápání významů slov důrazně ovlivňují myšlenky a ideje, čímž sémantika získává důležitý psychologický aspekt.²³

Bréalova práce *Essai de sémantique* (1897) zahrnuje základní metodologii většiny lingvistických studií té doby. Obhazuje diachronní orientaci sémantiky a význam definuje jako psychologický fenomén, protože se jedná o myšlenky zpředmětněné pomocí jazyka. Také změny významu vidí jako výsledky psychologických procesů, které stojí na kognitivních schopnostech lidské mysli.²⁴ Mysl a potřeba komunikace jsou hlavními faktory sepnutí psychologických mechanismů, pomocí kterých se lidé snaží vyjádřit co nejpřesněji, nejuspokojivěji a nejekonomičtěji.

Německý lingvista Hermann Paul (1846-1921) se ve svém díle o historické lingvistice *Prinzipien der Sprachgeschichte* (1880) věnuje tomu, jak inovativní individuální chování souvisí s jazykem jako se sdílenou institucí. Prvním pilířem je rozlišení mezi „obvyklým“ a „příležitostným“ významem slova. Obvyklý význam, který bychom našli ve slovníku, je zavedený význam sdílený členy jazykové komunity, zatímco příležitostný se objevuje v momentální promluvě, je ovlivněn kontextem a vytváří konkrétní specifikaci obecnějšího významu.²⁵ Kontext je druhým pilířem v Paulově sémantice. Pomáhá při výběru ze slovníkového souboru významů polysémných slov a zároveň je nutné pro konkrétní kontext zvolit jedinou interpretaci. Často používané příležitostné významy mohou projít dekontextualizací a zobecněním a získat nezávislý status. Paul svou teorií ukazuje, že sémantické změny se dějí i na úrovni konkrétní promluvy.

Bádání o kontextu se rozšířilo a přineslo dvě rozdílné interpretace – sociologickou a pragmatickou. Sociologickou interpretací vnikl socio-sémantický přístup, který zastával francouzský lingvista Antoine Meillet (1866-1936). Všímal si vlivu společnosti a sociálních skupin na tvoření polysémií a na rozšiřování nebo

---

²³ Tamtéž, s. 9-10

²⁴ Tamtéž, s. 12

²⁵ Tamtéž, s. 15

zužování významu slov. Pragmatická interpretace zase zdůrazňovala komunikační snahu mezi uživateli jazyka a nahlíží proto na kontext jako na komunikátor.²⁶

Německý lingvista Karl Otto Erdmann (1858-1931) postrádal v předešlých přístupech „sekundární významy“ (*Nebensinn*), které vznikají individuálními asociacemi a mohou se lišit na základě kulturního prostředí. Erdmann vlastně podle současné terminologie dal do kontrastu „denotativní“ a „konotativní“ významy slov²⁷. Druhý příspěvek v oblasti sémantiky se týkal „emoční hodnoty“ slov (*Gefühlswert*). Emoce jsou významotvorné, např. v kontextu pozitivního a negativního hodnocení slova. Poznatek vedl k ustanovení nových mechanismů sémantické změny – pejoraci a amelioraci.²⁸

2.2.3 Strukturalistická a generativní sémantika

Na přelomu 20. a 30. let 20. století se začaly paralelně s vydáváním prací na téma diachronní sémantiky objevovat opoziční hlasy, které odmítaly historické zaměření a v takové míře určující psychologický aspekt sémantického bádání. Německý lingvista Leo Weisgerber (1899-1985) ve svém článku z roku 1927 zveřejnil první teoretické a metodologické představení nového přístupu, ve kterém sice schvaloval praktickou hodnotu klasifikace sémantických změn, kterou vytvořilo diachronní hnutí, ale tvrdil, že psychologický a nekontextuální pohled historicko-filologické sémantiky nedovoluje dívat se na jazyk adekvátně jako na systém symbolů, jako na strukturu, která určuje pozici a hodnotu lingvistického znaku.²⁹

Byl vypracován nový, strukturalistický přístup lexikální sémantiky, inspirovaný francouzským lingvistou Ferdinandem de Saussurem (1857-1913) a jeho dílem *Kurs obecné lingvistiky* (1916). Myšlenky jeho práce nejprve pronikly do studia hlásek a vedly k ustanovení strukturalisticky pojaté fonologie. Přes studium věty

---

²⁶ Tamtéž, s. 21

²⁷ Denotativní významy jsou tzv. slovníkové významy, které „objektivně“ charakterizují předměty a jevy. Konotativní významy jsou určovány subjektivním vnímáním, individuálními asociacemi, zkušenostmi a kontextem.

²⁸ Tamtéž, s. 19-20

²⁹ Tamtéž, s. 47

se posléze tento přístup uplatnil i při zkoumání významu jazykových znaků.³⁰ Hlavní myšlenkou strukturalistického přístupu je, že přirozený jazyk musí být chápán jako „symbolický systém s určitými vlastnostmi a principy, které určují cestu, ve které lingvistický znak funguje jako znak.“³¹ Takový systém jazyka je konvenční a vládou v něm určité vztahy. Samotný jazykový znak je také arbitrární a je nutné ho zkoumat v rámci jeho systému. Teprve tak lze pochopit jeho hodnotu a určit význam, který nese.

Pro popis a komparaci takových jazykových systémů se nabízí synchronní přístup k jazyku a strukturalistické období se vyznačuje preferencí v synchronii a ve snaze popsat pravidla jazykového systému. To ale neznamená, že by strukturalisté zavrhovali diachronní přístup a zkoumání toho, kdy jazyková pravidla vznikla a jak s nimi mluvčí zachází. Spíše předpokládali, že synchronní stav jazyka je produktem předcházejícího vývoje a zároveň logicky předchází diachronní deskripci. Strukturální myšlení tedy posunulo zájem od sémantické změny k deskripci synchronních jevů. Sausserův zájem v porovnávání synchronních systémů vedl nakonec k nové metodě *sémantických polí*.³²

V strukturalistickém období můžeme rozlišit tři hlavní deskriptivní metody lexikální sémantiky. Jedná se právě o *teorii (sémantického) lexikálního pole*, o *komponentovou analýzu* a o *relační sémantiku*.³³

Teorie lexikálního pole je přístup, který stojí na základech, které uvedl Leo Weisgerber. Přelomovou studií o této teorii se stala hned na začátku strukturalistického období monografie *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes. Die Geschichte eines sprachlichen Feldes* (1931) německého lingvisty Josta Trierera (1894-1970) o teorii sémantických polí, věnovaná německé slovní zásobě ve středověku. Lexikální pole je definováno jako „soubor sémanticky příbuzných lexikálních jednotek, jejichž významy jsou vzájemně závislé a které dohromady tvoří konceptuální strukturu určité části reality“.³⁴ Pro praktický výzkum platí, že slova by neměla být zkoumána jednotlivě, ale měla by

---

³⁰ ČERNÝ – HOLEŠ (2004: 115)

³¹ GEERAERTS (2010: 48)

³² TRAUGOTT – DASHER (2005: 60)

³³ GEERAERTS (2010: 52)

³⁴ Tamtéž, s. 52

být na základě sémantického vztahu podobnosti posuzována ve vztahu se sémanticky příbuznými jednotkami. Jedná se vlastně o systematické studium onomasiologie.³⁵

Uvedená teorie se uchytila především v kontinentální Evropě v letech 1930-1960, a to hlavně v Německu a ve Francii. Ve stejném období, v 1. pol. 20. stol., vznikla na strukturalismu nezávislá americká lingvistika pod vedením Noama Chomského – *generativní gramatika*.

V rámci generativní gramatiky byla v 60. letech, kdy tento přístup začal ve Spojených státech dominovat na poli teoretické lingvistiky, představena *komponentová analýza*. Metoda, která popisuje vnitřní vztahy a vzájemné působení jednotek v lexikálním poli, byla ve Spojených státech představena nejdříve v kontextu lingvistické antropologie a strukturalismu. Největšího vlivu však dosáhla právě v kontextu generativní gramatiky, ve kterém se jí chopili filozof a lingvista Jerrold Jacob Katz (1932-2002) a filozof a kognitivní vědec Jerry Alan Fodor (1935-2017). Milníkem v dějinách lexikální sémantiky se stala jejich studie *The structure of a semantic theory* (1963).³⁶

Paralelně, ale nezávisle se komponentová analýza vyvinula i v Evropě, kde se jednalo o logické vyústění teorie lexikálních polí. V Evropě poprvé představil metodu dánský strukturalista Louis Hjelmslev (1899-1965), šířeji přístup rozvinul lingvista specializovaný na románské jazyky Eugenio Coseriu (1921-2002).

Oba přístupy se na začátku inspirovaly strukturální fonologií, a to především popisem fonémů, funkčních jednotek, které lze roztřídit do systému opozic. Tyto distinktivní opozice souvisejí s dimenzemi, podle kterých se prvky fonologického systému organizují do uspořádaných řad. Různé dimenze (např. znělosti, místa artikulace) odlišují páry fonémů, jejichž členy tvoří prvky dané opozice.³⁷

Komponentová analýza, jak ji představil Coseriu (1964) podobně popisuje vzájemné opozice jednotek v sémantickém poli. Coseriu definoval změnu

---

³⁵ Tamtéž, s. 53-57

³⁶ Tamtéž, s. 70-80

³⁷ SKARNITZL – ŠTURM – VOLÍN (2016: 87)

významu jako „změnu v systému opozic, které strukturují lexikální pole.“³⁸ Tyto změny mohou být dvojího druhu. Zprvče může dojít k nefunkční lexikální změně, při které se nezmění struktura pole – na příklad je slovo pouze nahrazeno jiným slovem. Za druhé může dojít k funkčnímu posunu významu, při kterém i struktura pole prochází změnami. Systém opozic tedy tvoří deskriptivní model sémantického obsahu, založený na předpokladu, že významy mohou být popsány na základě omezeného souboru sémantických komponentů.³⁹

Americký model komponentové analýzy podle Katze a Fodora se skládá ze tří hlavních prvků. První odkazuje ke strukturalistické metodě analýzy. Další dva přinesla generativní sémantika, jak ji představil Katz. Jedná se o popis významu v kontextu formální gramatiky a o obnovený zájem o psychologický aspekt významu.⁴⁰

Katz a Fodor nedávali ve své analýze do kontrastu soubor slov v jednom lexikálním poli, ale rozkládali na komponenty různé významy jednoho slova, které pak poskládali do formalizovaného slovníkového hesla. Heslo uvádělo tvar, slovní druh a dva typy sémantických komponentů – popisovače (markers), které podávaly nutnou charakteristiku daného slova, aby neztratilo svůj smysl (např. člověk, muž, mladý), a rozlišovače (distinguishers), které popisovaly speciální význam slova a odlišovaly ho tak od ostatních.⁴¹ Tento způsob má při interpretaci pomáhat vyřazovat nesprávná nebo dokonce vylučující se čtení.

Třetí metoda, která se realizovala ve strukturalistickém období, se nazývá relační sémantika. Jedná se vlastně o druhou možnost, jak doplnit teorii lexikálního pole a říct víc o existujících vztazích mezi příbuznými jazykovými jednotkami. Britský lingvista John Lyons (1932-) rozšiřuje ve své monografii *Structural Semantics* (1963) Coseriovu teorii o opozicích a zavádí další vztahy, které se mohou v lexikálních polích objevovat. Jedná se o vztahy synonymie, hyponymie, antonymie a meronymie, které se všechny mohou jako soubor významových vztahů podílet na významu slova a utvářet ho.

---

³⁸ GEERAERTS (2010: 79)

³⁹ MURPHY (2010: 45-46)

⁴⁰ GEERAERTS (2010: 101)

⁴¹ MURPHY (2010: 49-51)

Na rozdíl od komponentové analýzy relační sémantika odlišuje mezi encyklopedickým a lingvistickým popisem významu s tím, že posuzuje lexikální vztahy a významy jako součást jazykové struktury a snaží se zachytit vztahy mezi významy slov nezávisle na kontextu pomocí čistého, lingvistického aparátu s co nejvíce omezenou teoretickou slovní zásobou. Protože jde ale o zkoumání vztahů v určitém čtení, neobejde se relační sémantika bez obsahového popisu a kontextu, na kterém chce být nezávislá.⁴²

2.2.4 Neostrukturalistická sémantika, kognitivní sémantika

Strukturalismus a generativní sémantika daly impuls ke vzniku mnoha dalším přístupům, orientovaným minimalisticky nebo maximalisticky. Minimalistický druh sémantického bádání se ujal v rámci tzv. neostrukturalistické sémantiky, která ať přímo či nepřímo navazuje na myšlenky předchozího období.⁴³ Přístupy, které navazují na komponentovou analýzu, se snaží při popisu významů ještě více snížit počet významových komponentů a používat čistý lingvistický jazyk. Zajímá je vztah mezi významem a poznáváním a zkoumají jejich použití v jazyce, kontext. Mezi neostrukturalistické přístupy patří např. *přirozený sémantický metajazyk*, vytvořený polskou lingvistkou Annou Wierzbickou (1938) nebo *Generative lexicon* od profesora informatiky Jamese Pustejovského (1956).

Současně se začaly objevovat projekty ovlivněné relační sémantikou a perspektivou kontextové analýzy, které ve spojení s počítačnickou lexikální sémantikou daly vzniknout jazykovým korpusům. Přístupy jako *WordNet project* nebo *Meaning-Text theory* poskytují vytvářením elektronických slovníků zdroje slovní zásoby pro počítačová zpracování přirozených jazyků a pomocí *distribuční korpusové analýzy* vytvářejí počítačové metody pro získávání sémantických informací z jazykových korpusů.⁴⁴

Maximalistický přístup k sémantice zahrnuje do popisu významu nejen zkoumané lexikální jednotky, ale také encyklopedické a kontextuální znalosti a pro komunikaci předpokládá předporozumění okolnímu světu. Význam je v tomto

---

⁴² GEERAERTS (2010: 52-53)

⁴³ Tamtéž, s. 124

⁴⁴ Tamtéž, s. 125

přístupu začleněn do poznání (stejně jako sémantika do pragmatiky), pracuje se s ním jako s kognitivním fenoménem. Je flexibilní, překračuje hranice slova a závisí na perspektivě mluvčího nebo pisatele.⁴⁵

Maximalistický přístup se realizoval v *kognitivní sémantice*, která se v základní charakteristice navrácí k myšlenkám předstrukturalistického období. Mezi nejvlivnější teorie v rámci kognitivní sémantiky se řadí prototypní model kategorií a konceptuální teorie metafory a metonymie.

V pol. 70. let. 20. stol. představila americká profesorka psychologie Eleanor Rosch (1938) v rámci psycholingvistického výzkumu vnitřních struktur kategorií *teorii prototypu*. Použití prototypu, který označuje centrální člen určité kategorie a okolo kterého se pohybují periferní členy, se přeneslo v 80. letech i do kontextu lingvistiky. Jak prokázal výzkum Rosch, některé členy kategorie jsou typičtější nebo významnější reprezentanti kategorie než jiné členy. Podobně to platí i pro různá čtení a interpretace lexikálních jednotek. Okolo prototypní interpretace slova se může pohybovat soubor jiných, periferních čtení. Hranice mezi členy nejsou ovšem jasně dané.⁴⁶

Kognitivní sémantika přenesla teorii prototypů i na studium polysémie. Vztahy mezi významy polysémního slova se dají zobrazit pomocí hierarchické struktury kategorií. Jinou možností zobrazení sémantických vztahů se stala „paprsčitá síť“ (radial network), poprvé představena Claudií Brugman.⁴⁷ Tato síť je schopná zobrazit nejen vztahy mezi prototypním významem a periferními významy, ale také mechanismy sémantické změny. Kognitivní sémantika používá stejné mechanismy, jaké představilo předstrukturalistické období, s tím rozdílem, že sémasiologické mechanismy, jako je metafora nebo metonymie, jsou považovány převážně za synchronní fenomény.

Metafora a metonymie si v tomto období znovu získaly velkou pozornost. Americký lingvista George Lakoff (1941-) a americký filozof Mark Johnson (1949-) představili ve své knize *Metaphors We Live By* (1980) *teorii konceptuální*

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 182

⁴⁶ Tamtéž, s. 183-189

⁴⁷ Tamtéž, s. 193

metafory.⁴⁸ Metafora je podle Lakoffa kognitivní fenomén, který utváří nejen to, jak se vyjadřujeme, ale i to, jak myslíme. Metafora stejně jako samotný jazyk je formována lidskou zkušeností. Rozlišuje mnoho druhů metafor, např. jednoduché a komplexní, ontologické (personifikace) nebo orientační (prostorové, senzomotorické).⁴⁹

Nové pragmatické pojetí studia významu v kontextu představila americká lingvistka Elizabeth Closs Traugott (1939-). Její teorie *Invited inferencing theory*, představená detailně v knize *Regularity in Semantic Change* (2005) od Traugott a Richarda B. Dasher, pojednává o potenciálních interpretacích slov. Konkrétní interpretace nejsou v promluvě vyjádřeny explicitně, jsou ale zamýšleny nebo minimálně dovoleny. Nové významy tak vznikají přímo na úrovni promluvy.

Traugott se věnovala, jak napovídá název uvedené knihy, i sémantickým změnám. V návaznosti na diachronní sémantiku hledá pravidelnost v sémantických změnách, zkoumá, zda určité typy významů mají tendence přecházet přímo a přirozeně k významu jiného typu. Jako jednu z nejčastějších sémantických změn považuje Traugott proces *subjektifikace*, kdy jsou slovům mluvčími nebo pisateli dávány ať skrytě nebo zjevně subjektivní významy.⁵⁰ Uvedený proces je dost blízký její teorii o potenciálních interpretacích slov. Významy získané oběma způsoby se mohou zařadit do sémantických souborů daných slov a v určitých případech nahradit původní prototypní význam.

---

⁴⁸ Tamtéž, s. 204

⁴⁹ Tamtéž, s. 203-210

⁵⁰ TRAUGOTT – DASHER (2005: 30)

2.3 Klasifikace sémantické změny. Příčiny a mechanismy.

Popis sémantických změn probíhá na bázi porovnávání vývojových stádií jazyka. Přestože pro sémantické změny nebyly formulovány a stanoveny platné zákony, jaké existují například pro fonetické změny v historické gramatice nebo pro případ analogie v morfologii, hledají se ve významových změnách pravidelnosti.⁵¹ Většina změn je progresivní a postupná, i když samozřejmě existují i změny spontánní a náhlé. Lingvisté hledají příčiny, které dávají do pohybu mechanismy sémantických změn. Snaha klasifikovat tyto mechanismy se děje ve všech obdobích a přístupech od vzniku sémantiky.

Klasifikace sémantické změny se různí a mohou odkazovat k různým aspektům jazyka. Mezi důležité faktory, které ovlivňují sémantiku slov, patří paradigmatické a syntagmatické vztahy mezi slovy. Stručný přehled těchto vztahů uvádím podle knihy *Jazyk a jazykověda* od Františka Čermáka.⁵²

Paradigmatické vztahy, které zachycují především výkladové slovníky, jsou založeny na principu podobnosti. Slova musí patřit ke stejnému slovnímu druhu a sdílet určitou charakteristiku, čímž tvoří paradigma.⁵³ Podle míry podobnosti je potom možné určovat vztahy, které mohou být aplikovány na gramatiku i sémantiku. Patří mezi ně mimo jiné homonymie, hyponymie, hyperonymie, meronymie, synonymie a antonymie. Synonymie jako pozitivní podobnost a antonymie jako negativní podobnost tvoří základ sémantických paradigmatických vztahů.

Synonymie je jev v zásadě náhodné podobnosti významu mezi dvěma nebo více lexémy v různém tvaru. Tzv. absolutní synonyma, která lze zaměňovat ve všech kontextech s nulovou změnou ve významu, jsou velmi vzácná. Protože se jazyk podle ekonomického pravidla absolutním synonymům vyhýbá, mluvíme většinou o částečné synonymii, kdy si slova významově odpovídají, ale jejich použití se v daných kontextech liší. Synonyma jsou jedním z hlavních zdrojů jazykové stylistiky.

---

⁵¹ REDONDO MOYANO (2014: 3)

⁵² ČERMÁK (2007: 190-201)

⁵³ MURPHY (2010: 109)

U antonymie se většinou jedná o slovní pár s protikladným významem. Stupeň opozitnosti se určuje podle míry podobnosti a podle (ne)gradovatelnosti, což je „schopnost vyjadřovat stupně platnosti téhož typu významu“.⁵⁴ Kromě vlastních antonym (malý : velký) zahrnuje antonymie komplementární (žena : muž) a konverzní (koupit : prodat) opozita.

Mezi paradigmatické vztahy Čermák řadí také polysémii neboli mnohoznačnost. „Polysémie je jev běžný, ba zákonitý v každém jazyce u jeho centrálních, nejčastěji užívaných lexémů a je to zároveň i jeden z nejčastějších způsobů rozšiřování slovníku, lexikonu.“⁵⁵ V případě mnohoznačnosti má jeden lexém minimálně dva významy, které spolu prokazatelně souvisejí. Tato významová souvislost se obvykle nazývá motivace (motivovanost), která vzniká odvozováním mezi významy zpravidla pomocí metafory nebo metonymie. Lexémy obvykle mají jeden hlavní, tzv. prototypický význam, od kterého se odvozují významy okrajové. Často však dochází na základě vnějších okolností v prototypikalitě ke změnám a posunům. Ať už je nový centrální význam jeden z původně okrajových nebo se jedná o zcela nový, většinou k nahrazení nedochází okamžitě, ale nějaký čas fungují významy paralelně. Teprve později je starší význam odsunut mezi okrajové nebo zmizí úplně.

Na druhé straně existují syntagmatické vztahy, které se tvoří v syntaktických frázích nebo na základě asociace a které jsou založeny na schopnosti slovních jednotek kombinovat se mezi sebou. Tyto vztahy se hojně využívají v korpusové lingvistice. „Lexémy se v zásadě primárně kombinují podle svého významu, který musí být slučitelný, kompatibilní s významem druhého slova.“⁵⁶ Tato kompatibilita je základem kolokability lexému, kterou také doprovází jeho valence. Rozšířením této smysluplné kombinace vzniká například metafora.

Metafora je posun významu slova, odvozený podle principu podobnosti. Vzniká přenesený, tzv. figurativní význam. Pokud se metafora ustálí a začne existovat nezávisle na původním kontextu, stává se součástí polysémie slova, nebo frazeologie a idiomatiky. Vedle metafory se odlišuje metonymie, která vzniká při

---

⁵⁴ ČERMÁK (2007: 191)

⁵⁵ Tamtéž, s. 192

⁵⁶ Tamtéž, s. 193

posunu významu slova podle principu faktické souvislosti, a synekdocha, která se tvoří podle principů *pars pro toto* neboli že název části je použit pro označení celku a *totum pro parte*, kdy celek označuje část.

Základní funkcí výše popsaných jevů je funkce nominativní. M. L. Murphy ji popisuje jako denotativní (označující). Denotativní význam je význam „slovníkový“ a udává logický vztah mezi formou a referentem mimo kontext.⁵⁷ Na druhé straně existuje význam konotativní, který je ovlivněn situačním kontextem, zahrnuje individuální asociace a často je zabarven emocemi. Ze sociolingvistického hlediska se jedná například o rozšířenou komunikativní funkci, při které se mohou objevit pomocí degradace a meliorace slov pejorativa (slova hanlivá, vulgární), depreciativa (slova znevažujícího významu), meliorativa (slova zjemňující), a také dysfemismy (náhrady hrubým slovem) nebo eufemismy (náhrady jemnějším slovem).⁵⁸

V rámci klasifikace sémantické změny je v současnosti důležitým kritériem rozřazení změn mezi onomasiologické nebo sémasiologické mechanismy. Onomasiologické, či jinak řečeno lexikogenetické mechanismy, zahrnují změny, po nichž jsou myšlenka či koncept vyjádřeny novou nebo alternativní lexikální jednotkou.⁵⁹ Vedle tvoření nových slov a půjčování slov z cizích jazyků onomasiologie zahrnuje i tvoření nových slovních tvarů a významové posuny již existujících lexikálních jednotek, které se se dají souhrnně nazvat jako sémasiologické změny. Sémasiologické inovace poskytují existujícím slovům nové významy.⁶⁰ Mezi mechanismy sémasiologie patří např. metafora a metonymie.

Většina lingvistů se shodne na základních příčinách a mechanismech sémantické změny, i když je řadí podle odlišných kritérií. Příčiny a mechanismy jsou spolu samozřejmě nutně provázané a při popisu je nelze od sebe zcela oddělit. Pro přehled uvedu, jaké příčiny sémantické změny rozlišuje v předstrukturalistickém období Antoine Meillet a v současnosti María Elena Redondo Moyano. Na

---

⁵⁷ MURPHY (2010: 32)

⁵⁸ ČERMÁK (2007: 195-196)

⁵⁹ GEERAERTS (1997: 94)

⁶⁰ Tamtéž, s. 94

klasifikaci mechanismů sémantické změny se podívám společně s Michelelem Bréalem a Dirkem Geeraertsem.

2.3.1 Antoine Meillet

Na začátku 20. století představil Antoine Meillet ve svém díle *Comment les mots changent de sens* (1906) sociální faktory, které mají vliv na utváření jazyka a které často vedou k sémantickým změnám. Vydělil tři základní motivy, které spouštějí mechanismy sémantické změny, a to *motiv jazykový, historický a společenský*.

Jazykový motiv se řadí mezi syntagmatické jevy. Lexikální jednotky může ovlivňovat kolokace, často se opakující výskyt slov v okolí zkoumané jednotky i struktura věty. Jazyková příčina spouští především sémasiologické procesy sémantické změny.

Historický motiv se váže k onomasiologickým i sémasiologickým mechanismům. Vznik nebo objev nových věcí a jevů má za následek, že lidé potřebují zařadit do lexikonu nové pojmy a slova. Toho lze docílit například vytvořením nového slova nebo skládáním a odvozováním. K posunům významu již existujícího slova dochází, když se změní funkce předmětu nebo definice pojmu, ale pojmenování je ponecháno.

Mezi společenské motivy řadí Meillet především vliv sociálních skupin, které využívají jazykové jednotky neotřelým způsobem nebo dokonce vytvářejí specifické verze rodného jazyka, jakými jsou argot a slang. Určitá slova se mohou uchytit i v běžném jazyce. Tehdy se jedná o tzv. výpůjčku uvnitř jazyka. Často během ní rovnou dochází ke zúžení, méně často k rozšíření významu. Mezi společenské příčiny řadí Meillet i „pravou“ výpůjčku z cizích jazyků. I v tomto případě se většinou převezme pouze zúžená část významů, a ne celý významový soubor, který dané slovo v cizím jazyce nese.⁶¹

Meilletovy příčiny neobjasňují původ všech sémantických mechanismů, a to ani hojně rozšířené metafory a metonymie. Pro ty vytvořil odpovídající skupinu

---

⁶¹ ČERNÝ – HOLEŠ (2004: 97)

švédský lingvista Hans Sperber (1885-1963), když je ve své knize *Einführung in die Bedeutungslehre* (1923) zařadil ve své teorii o vlivu emocí na sémantiku mezi příčiny psychologické a emoční. Kromě vlivu na výběr metafor má psychologický aspekt na svědomí změny v podobě eufemismu, tabu, ironie, pejorace, ameliorace, hyperboly a litotes.⁶²

2.3.2 María Elena Redondo Moyano

Současná klasická filoložka Elena Redondo Moyano v příspěvku *Semantic change*⁶³ dělí příčiny, na jejichž základě může dojít k sémantické změně, na příčiny *lingvistické* (vnitřní) a *nelingvistické* (vnější) povahy.

Mezi příčiny lingvistické povahy Moyano řadí *nerovnováhu* mezi nespočítatelným počtem jevů, ke kterým lze odkazovat, a mezi konečným počtem lexikálních jednotek jednoho jazyka. Z tohoto důvodu se slova stávají polysémními nebo může dojít k homonymii slov.

S jevem polysémie výrazně souvisí *pragmatický faktor*, který jako jednu z nejsilnějších příčin v procesech sémantické změny navrhuje také Traugott a Dasher.⁶⁴ Významy jsou abstraktní a hypotetické a získávají svou roli až na základě kontextu a situace – použití vybraných slov je ovlivněno buď kognitivními nebo komunikačními procesy.

Lingvistickou povahu má také *přenos jazyka* mezi lidmi, např. osvojování si jazyka v dětském věku. Děti jsou vystaveny mnohým, ale často náhodným gramatickým vyjádřením významu. Protože se ovšem neučí gramatiku samu o sobě, zevšeobecňují někdy pravidla způsobem, který neodpovídá jazyku dospělých. Lingvisté si všimli, že dětské jazykové odchylky mohou v konkrétním jazyce zůstat a způsobit v něm trvalé změny.

Kromě lexikální úrovně může docházet ke změnám i na úrovni fonetické a morfologické. V řečtině například došlo v rámci fonetiky ke ztrátě koncové hlásky v „dlouhých“ diftonzích αι, ηι, ωι a k oslabení koncového -v. To vedlo k zastření

---

⁶² GEERAERTS (1997: 89-90)

⁶³ REDONDO MOYANO (2014)

⁶⁴ TRAUGOTT – DASHER (2005: 24n.)

rozdílu mezi dativem a akuzativem a k pozdější úplné ztrátě dativu, zatímco akuzativ rozšířil svou působnost a převzal určité významy, které vyjadřoval dativ.⁶⁵

Mezi příčiny nelingvistické povahy řadí Moyano *změny v referentech* a *změny ve světovém názoru*, které odpovídají změnám společenským, politickým, hospodářským a které doprovázejí. Lidé pociťují potřebu vyjádřit se jinak, a tak se posouvají významy, dochází k tvorbě nových slov nebo se přebírají slova z cizích jazyků.

Kontakt s cizími jazyky a interakci mezi lokálními dialekty uvádí Moyano jako další vnější faktor jazykové změny. V řečtině měla v antické době vliv i obecně užívaná dikce literárních žánrů.

Změny v lexikonu mohou být také vyvolané *sociální nebo kulturní skupinou či hnutím*, které mohou do jazyka zasahovat i uměle. V Řecku k tomu docházelo od 1. století př.n.l. v období tzv. atticismu, jehož představitelé prosazovali návrat k attickému dialektu klasického období. Tento purismus, který je výsledkem vlasteneckého smýšlení, které se snaží bojovat proti upadání jazyka a proti přijímání cizích slov, byl počátkem řecké diglosie. Ta trvala víceméně nepřetržitě až do 20. století s tím, že další velké hnutí za čistotu jazyka vyvrcholilo v 19.-20. století v podobě katharevusy.⁶⁶

2.3.3 Michel Bréal

Michel Bréal ve své studii o sémantice⁶⁷ stanovil jako základní a pravé příčiny sémantických změn lidský rozum a vůli. Rozumové uvažování má za následek proměny v jazyce, které Bréal popsal jako *jazykové zákony*.⁶⁸ Vedle nich existují vnitřní jazykové tendence slov. Studium příčin, které vedou slova, která už nějaký

---

⁶⁵ REDONDO MOYANO (2014: 1)

⁶⁶ Viz pozn. pod čarou č. 4 o diglosii.

⁶⁷ Používám angl. překlad *Semantics: Studies in the Science of Meaning*, 1964 [1900]

⁶⁸ BRÉAL (1900: 5)

význam mají, k posunu či změně významu, považuje Bréal za skutečnou sémantiku.⁶⁹

Traugott rozdělila Bréalovy zákony a tendence podle současných kritérií onomasiologie a sémasiologie (viz. tab. 2). Některé zákony ale vynechala (uvedené kurzívou) a jiné pojmenovala podle dnešní terminologie, přestože Bréal ji ještě nezná.

Onomasiologické typy změn	Sémasiologické typy změn
specializace	pejorace
diferenciace	ameliorace
<i>iradiace</i>	omezení
<i>zákon o špatném úsudku</i>	rozšíření
<i>analogie</i>	metafora
<i>nové slovo</i>	<i>konkretizace</i>
<i>ztráta slova</i>	

TAB. 2. PODLE: TRAUGOTT – DASHER (2005: 52-54), BRÉAL (1900)

Zákon specializace chápe Bréal trochu jinak než jako zúžení významu lexikální jednotky. Jako proces specializace uvádí změnu funkce určité lexikální jednotky. Ta se mohla v určitém, často opakovaném kontextu vyčlenit ze svého původního okolí a vzít na sebe vyjádření určité gramatické funkce. Bréal vlastně jinými slovy popisuje proces gramatikalizace.

Zákon diference se týká převážně synonymních výrazů. Jde o proces, kdy synonyma buď ztrácejí svou synonymitu a získávají odlišné významy, nebo zanikají. Absolutní synonyma totiž nemají důvod, aby se v jazyce udržela. Tento zákon se často uplatňuje při přebírání významů z cizího jazyka nebo při teoretickém bádání, kdy vybrané synonymum může od autora nabýt „specializovaný“ význam.

Třetí zákon nazvaný *iradiace* souvisí s přenosem jazyka a řadím ho k onomasiologickým změnám, protože může mít za následek nové tvary slov. Jedná se o chyby v jazyce, např. o posunuté chápání přípony, kterou pak ve

⁶⁹ Tamtéž, s. 99

stejném smyslu použijeme také u jiných slov. Pokud se takové konkrétní použití ujme a začne ho používat dostatečný počet lidí, ustálí se v příponě i význam, který předtím nenesla. Na stejném principu je postaven *zákon špatného úsudku*, který nastává v případě, kdy podle námi vytvořeného chybného paradigmatu začneme tvořit další slova. S nimi souvisí také *zákon o zachování ohýbání*, který v tabulce neuvádím. U něj se jedná o podvědomé používání určité flexe, která se změnila nebo z jazyka zmizela, ale naše paměť si ji ještě udržuje. Bréal tímto zákonem vysvětluje případ ve starořečtině, kdy neutra plurálu doplňují slovesa v singuláru – τα ζῶα τρέχει.⁷⁰ V jiném případě se stále používá určitá flexe bez zjevného důvodu, jako tomu je u názvů řeckých ulic, vyjádřených pouze genitivem – (η οδός) Ιωάννη Καποδίστρια.

Velkou pozornost věnuje Bréal zákonu *analogie*, kterým lze v jazyce vysvětlit mnoho změn. V zásadě popisuje lidskou snahu o jednoduchou, srozumitelnou komunikaci pomocí připodobňování gramatických tvarů a vyhýbání se v takových tvarech dvojakostí. Všimá si také, že v jazyce se objevují slova, která se díky podobnému významu podobají i ve svém tvaru.

Při hledání příčin posunu lexikálních významů se Bréal uchyluje k hledání vnějších i vnitřních faktorů, které spouštějí mechanismy sémantické změny. Mezi vnější faktory patří např. lidské myšlení a pohnutky, historická fakta, umělecká použití slov. Mají za následek slova pejorativní, meliorativní, eufemismy a dysfemismy nebo přesuny slov mezi úrovněmi.

Vnitřní jazykové faktory mají za následek pomalu probíhající mechanismy jako *omezení* (restrikci) a *rozšíření* (expanzi) významu i mechanismy impulzivní jako je *metafora*. Vedle nich si Bréal všimá tendence *konkretizovat* abstraktní slova a začít je používat jako jména pro materiální objekty. Někdy si slovo ponechá abstraktní i konkrétní význam, jindy přežije jen materiální pojmenování.

---

⁷⁰ Tamtéž, s. 53-54

2.3.4 Dirk Geeraerts

Belgický profesor lingvistiky Dirk Geeraerts (1955-) představil prototypní model kategorií v rámci kognitivní sémantiky. V knize *Diachronic Prototype Semantics* (1997) aplikoval teorii prototypů jako diachronní model na proces sémantické změny, a zvláště jako princip, který hraje roli v sémasiologické struktuře lexikálních jednotek. Protože v tomto pojetí hraje prototypikalita v jazyce důležitou funkční roli, měla by být vměstnána do funkčně orientované klasifikace sémantických změn.⁷¹

Klasifikaci sémantických změn dělí Geererts na příčiny a mechanismy. Za základní příčiny považuje expresivitu a efektivitu.⁷² Na mechanismy se dívá z perspektivy onomasiologie a sémasiologie. Onomasiologické mechanismy (viz. tab. 3) zahrnují změny, během kterých je pojem vyjádřen novou nebo jinou lexikální jednotkou způsobem, v jakém ještě pojem není obsažen ve slovní zásobě jazyka.⁷³

Vedle běžnějších mechanismů, jako je odvozování či skládání, zmiňuje Geeraerts krácení a míšení slov. Smíšená slova vznikají většinou ze spojení začátku prvního slova a konce druhého slova, někdy může dojít také k překrytí slov. Za příklad v řečtině lze uvést smíšené slovo αγαπούδι (zamilovaná píseň), složené ze slov αγάπη (láska) a τραγούδι (píseň).

ONOMASIOLOGICKÉ ZMĚNY (LEXIKOGENEZE)			
(de)formace slov			
odvozování	výpůjčky z cizího jazyka	vymýšlení nových slov (např. onomatopoeia)	sémantická extenze existujících jednotky (viz. sémasiologie)
skládání			
krácení			
smíšení (blending)			

TAB. 1. PODLE: GEERAERTS (1997: 94-95)

⁷¹ GEERAERTS (1997: 84)

⁷² Tamtéž, s. 93

⁷³ Tamtéž, s. 94

Sémasiologické změny rozdělil Geeraerts na mechanismy denotativního a nedenotativního charakteru (viz. tab. 4). Denotativní analogické mechanismy kopírují sémantiku příbuzného slova, a přestože tvoří v tabulce samostatnou skupinu, analogie je častým doprovodným jevem všech sémasiologických i onomasiologických procesů.

Neanalogické mechanismy denotativního charakteru – specializace, generalizace, metafora a metonymie – jsou klasické mechanismy, které se objevují téměř v každé klasifikaci sémantické změny a nejlépe odkazují až k rétorické tradici.

Mezi nedenotativní změny, ovlivněné emocemi, hodnocením a konkrétním diskurzem, patří pejorace a ameliorace slov nebo elipsa (výpustka), kterou pod termínem *zestručnění* (abridgement) nebo *potlačení* (suppression) řadil Bréal mezi speciální případy polysémie.⁷⁴ Výpustka se netýká samotného slova, ale celé věty nebo výrazu. Jedná se o vynechání slova či slov, která by měla být součástí větné stavby, ale příjemce je dokáže odhadnout z kontextu.

SÉMASIOLOGICKÉ ZMĚNY			
denotativní		nedenotativní (<i>konotativní</i>)	
<i>analogické</i>	<i>nezávislé (neanalogické)</i>	<i>emotivní</i>	<i>diskurzivní</i>
sémantický posun (př. sémantická analogie, sémantický kalk)	specializace / restrikce	pejorace	elipsa
	generalizace / extenze		
	metafora	ameliorace	
	metonymie		

TAB. 4. PODLE: GEERAERTS (1997: 94-99)

⁷⁴ BRÉAL (1900: 146)

3 Analytická část

V praktické části práce se věnuji sémantické analýze tří vybraných řeckých sloves. Vybraná slovesa patří do konkrétní skupiny denominativních sloves, která jsou zakončená produktivní příponou -εύω. Tento tvar, který zastupuje 1. osobu singuláru, slouží zároveň jako základní novořecký tvar slovesa⁷⁵. Výběr z těchto sloves byl omezen podmínkou, že z nich byla ještě ve starořečtině odvozena ženská substantiva zakončená na koncovku -εία. Připouštím, že konečná volba, která padla na tři zástupce této skupiny v podobě sloves δουλεύω, θεραπεύω a κηδεύω, byla vedena osobními preferencemi. Ty odrážejí jednak zájem, který ve mně vzbudila sémantika sloves a její proměny, jednak přítomnost slovníkových hesel daných sloves ve všech v této práci používaných slovnících.

Sémantickou analýzu vybraných sloves vytvářím na základě slovníkové rešerše. Pro první etymologické zakotvení slovesných významů využívám Babiniotisův etymologický slovník *Ετυμολογικό Λεξικό Της Νέας Ελληνικής Γλώσσας* (BABINIOTIS: 2011) ve srovnání s Beekesovým slovníkem *Etymological Dictionary of Greek* (BEEKES: 2010).

Starořecké významy uvádím podle slovníků *A Greek-English Lexicon* (LIDDELL-SCOTT-JONES: 1940) a *The Brill Dictionary of Ancient Greek* (MONTANARI: 2015). Příklady starořeckého použití sloves ve větách přebírám převážně z korpusu řeckých textů digitální knihovny *Perseus Digital Library*.

Pro byzantské neboli středověké období řečtiny využívám slovník *Επιτομή του Λεξικού της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας 1100-1669* od Emmanuila Kriarase (*Επιτομή λεξικού Κριαρά*), který byl převeden také do elektronické podoby. Slovník není bohužel dokončený (ani v knižní podobě), posledním heslem je lexém παραθήκη. Z tohoto důvodu jsem například nezařadila mezi analyzovaná slova sloveso πρεσβεύω. Protože byzantská řečtina pro mě není hlavní zkoumanou etapou, vystačila jsem si s příklady, které uvádí ve slovníku samotný Kriaras.

---

⁷⁵ Novořečtina na rozdíl od starořečtiny nemá infinitivní tvary, základní slovníkový tvar sloves bývá proto uváděn v 1. osobě singuláru.

Od byzantského období přecházím přímo do současné novořečtiny. Novořecké významy přebírám z druhého Babiniotisova slovníku *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας* (BABINIOTIS: 2006) a z Kriarasova slovníku *Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης δημοτικής γλώσσας* (KRIARAS: 1995). Uvedené příklady pochází také ze slovníku *Λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας*, z digitálního řeckého korpusu textů *Σώμα ελληνικών κειμένων* (SEK)⁷⁶, který obsahuje záznamy psané i mluvené řečtiny. Příklady honorového použití sloves uvádím podle webové stránky SLANG.gr.

Během deskripce slovesné sémantiky jsem se inspirovala především kognitivním přístupem a teorií prototypů a periferních významů, kterou jsem aplikovala na polysémii vybraných sloves. Při určování mechanismů, které vedly k významovým změnám, se držím Geeraertsovy klasifikace onomasiologie a sémasiologie.

3.1 Δουλεύω

Sloveso δουλεύω je odvozeno ze substantiva δοῦλος „otrok“, které se dostalo do starořečtiny pravděpodobně jako výpůjčka z lýdštiny nebo kárštiny. V jakém období výpůjčka proběhla, je obtížné stanovit, substantivum se ale objevuje ve tvaru do-e-ro [dohelos] nebo do-e-ra [dohelá] již v mykénském dialektu.⁷⁷ Mykénské tvary ukazují na zrekonstruovaný tvar *δόελ-ος z prvního stádia jazyka, který může být předřeckého původu.⁷⁸ V řečtině je doloženo nejstarší použití tohoto kořene u Homéra. V obou jeho eposech se objevuje femininum δοῦλη s významem „otrokyně, služka“⁷⁹ nebo adjektivum δούλιος, -ειος s významem „otrocký“. Později se rozšířil lexém δοῦλος, který fungoval jako maskulinum a adjektivum s komparativem δουλότερος a který posloužil jako základ mnoha složeným a odvozeným slovům. Mimo jiné vzniklo denominativní

---

⁷⁶ Korpus je přístupný na webové stránce www.sek.edu.gr bezplatně po registraci. Pro nemožnost uvést konkrétní odkaz, uvádím alespoň u vět převzatých z korpusu číslo příkladu (po vyhledání δουλεύ*, θεραπεύ*, κηδεύ*).

⁷⁷ BABINIOTIS (2011: 384), heslo δουλεύω

⁷⁸ BEEKES (2010: 349-350), heslo δοῦλος

⁷⁹ ...γένετο κρατερὸς Μεγαπένθης ἐκ δούλης „...silný Megapenthés se narodil otrokyni“ HOMER, *Odyssey*, trans. A. T. Murray (Cambridge: Harvard University Press; London: William Heinemann, 1919: 4.11-12), Perseus Digital Library. [online] [cit. 14. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Hom.+Od.+4.11&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0135>

sloveso s produktivní koncovkou εὖω – δουλεύω, a z něj odvozené femininum δουλεία.

Starořecké sloveso δουλεύω se objevuje už v 5. stol. př.n.l.⁸⁰ V klasické řečtině je sémanticky celkem jednoznačně vymezené, což už neplatí pro byzantskou a novou řečtinu, kde je jeho sémantika složitější. Hlavní sémantický komponent, který sloveso neslo ve starořečtině, je *podřízenost*. Nejčastější výskyty slovesa ve starořečtině se pojí s významy „otročit (komu)“, „sloužit (komu)“, „být podroben (komu)“⁸¹. Podřízenost jiné osobě, ať už vládci nebo pánovi domu, v přeneseném smyslu podřízenost silnějšímu národu nebo polis, byla podřízenost nucená a měla za následek nesvobodu, útlak.

Převážně ve filozofických a politických textech klasické doby se sloveso začalo objevovat v metaforickém použití, ve kterém se sémantický komponent podřízenosti dostal do vztahu s abstraktními jevy a předměty. Člověk mohl být podřízen „správným“ věcem, jakými byly například zákony⁸², kterým se měl podřizovat z vlastní vůle, nebo mohl otročit věcem „nesprávným“, například slastem⁸³, proti kterým měl naopak bojovat.

V helénistickém období získal komponent *podřízenosti* s významem „sloužit“ specifické, pozitivní zabarvení. Přenesl se totiž do náboženského kontextu a v křesťanských spisech označoval službu Bohu a Kristovi (resp. následování Krista a jeho učení)⁸⁴. S podobným významem se lexém používal ve spojení s prací

---

⁸⁰ BABINIOTIS (2006: 384)

⁸¹ τοῖς μὲν τυράννοις δουλεύειν „otročit tyránům“ HYPERIDES, *Against Philippides*, trans. J. O. Burt (Cambridge: Harvard University Press; London: William Heinemann, 1962: 2.10), Perseus Digital Library. [online] [cit. 14. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0139:speech=2:section=10&highlight=douleu%2Fein>

⁸² δουλεύοντες τοῖς τότε νόμοις ζῆν ἡθέλομεν „byli jsme ochotni žít podrobeni tehdejšími zákonům“ PLATO, *Laws*, ed. John Burnet (Oxford University Press, 1903: 698b) Perseus Digital Library. [online] [cit. 14. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0059.034:698b&lang=original>

⁸³ ἀλλ' ἔπραξε ταῦτα δουλεύων ταῖς αἰσχίσταις ἡδοναῖς „ale učinil to, protože byl otrokem těch nejostudnějších tužeb“ AESCHINES, *Against Timarchus*, trans. Charles Darwin Adams (Cambridge: Harvard University Press; London: William Heinemann, 1919: 1.42) Perseus Digital Library. [online] [cit. 14. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0001:speech=1:section=42&highlight=douleu%2Fwn>

⁸⁴ τῷ κυρίῳ Χριστῷ δουλεύετε „Pán, jemuž sloužíte, je Kristus“ COLOSSIANS, *The New Testament in the original Greek*, ed. Brooke Foss Westcott, Fenton John Anthony Hort (New York: Harper &

κίρκεννίκων εδιτορίων α πρέκλαδατέλων, κτερί μέλι α úκóλ „νέρε νάσλεδóατε (δóδρεζόατε)“ τέκτε κνίη, κτερίμι σε αζέβóαλι.⁸⁵

Β byζαντέσκé δóβé σε σέμαντέκí κóμπονεντ *ποδρίζενóστί* πρένεσλ ζνóυ νά σνέτσκé νλάδε σ νýznamem „ποσκýτνóυτ σλúζβυ (κóμυ)“⁸⁶. Σλúζεβνίκ nabízελ σνέ σλúζβυ νέτšíνóυ δóβροβóλνέ α α účelem ζίσκατ νέζακóυ óδμéné α í νýχóυ, κóζ σε ποζδέζí στανé δýλεζítým κóμπονεντέμ νýznam σλόεσα í ν νóvé řečtině. Βε σνέτσκém κóντεκστý σε óβεβίλ také νýznam „ποσκýτνóυτ νóεζνέσκé σλúζβυ“⁸⁷. Βελέ τόηó σλόεσο býλο σλόεσο ρóζšířeno ó νóvé α δýλεζíté σέμαντέκé κóμπονέντυ – *činnost α činnost s určitým výsledkem*, κτερέ ποζδέζí ζίσκαλυ πρóτυπνί ποσάενί ν νóυóεčtině. Κ πρννίμý κóμπονέντý činnosti σε ποί ν byζαντέσκé řečtině νýznam „πράκóατε (τέλεσνέ νεβó δýσεβνέ)“⁸⁸, κε δρúhéμý „(u)δéλατε, νýρεάβéτ (co)“⁸⁹.

Πóδλε Κρίαράσóα σλόβνίκý σε ν byζαντέσκé řečtině óβεβóαλο úσάλενέ μεταφóρεκίκé ρčení δουλεúει τό θανάτικó „σμρτ κóσí“⁹⁰, κτερέ τρóχý πρέδζναμenáα ποúζítí σλόεσα ν νóυóεčtině, κδε σε častými σβυέκτý σλόεσα σάααί αβστράκνί ζεβý α νεζίvé πρέδμéτý.

Brothers, Franklin Square, 1885: 3.24) Perseus Digital Library. [online] [cit. 14. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0155:book=Colossians:chapter=3&highlight=douleu%2Fete>.

Σλόεσο σε ποúζίáλο í ν κóντεκστý σλúζβý óλýμψκým βóηým: Φοίβω δουλεúσω „βúδý σλόúζít Foibóví“ EURIPIDES, *Ion*, trans. Robert Potter (New York: Random House, 1938: 182) Perseus Digital Library. [online] [cit. 14. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Eur.+Ion+144&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0110>

⁸⁵ MONTANARI (2015: 551), heslo δουλεúω

⁸⁶ ήλθαμε εδó αφέντη μας, να σε έχομε δουλέψει „πρίšli jsme sem, náš pane, abychom ti sloužili“ (Χρον. Μορ. Η 5270) Επιτομή Λεξικού Κριαρά. [online] [cit. 15. 7. 2019] Dostupné z:

http://www.greek-language.gr/greekLang/medieval_greek/kriaras/search.html?lq=%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%B%CE%B5%CF%8D%CF%89&dq=

⁸⁷ άτός του όφείλει καί χρεωστεί δουλεύει διά τó χρέó του „kdo mu dluží, slouží [ν jezdecktu] knůli svému dluhu“ (Χρον. Μορ. Η 1987) Επιτομή Λεξικού Κριαρά. [online] [cit. 15. 7. 2019] Tamtéž.

⁸⁸ οι δύο εδουλεύαν με βουλή κι ó ένας με τό χέρι „dva pracovali hlavou a jeden rukama“ (Σουμμ., Παστ. φίδ. Ε´ [1288]· Πεντ. Δευτ. XXI 3). Επιτομή Λεξικού Κριαρά. [online] [cit. 15. 7. 2019] Tamtéž.

⁸⁹ εδóúλευαν τα εργαστέρίά μου τα λουτρίκια „moje výroby produkovaly ručníky“ (Συναδ. φ. 174ν). Επιτομή Λεξικού Κριαρά. [online] [cit. 15. 7. 2019] Tamtéž.

⁹⁰ δουλεúει τό θανάτικó = χτυπά, θερίζει ό θάνατος (Κλήμ., Ενθυμ. 101). Επιτομή Λεξικού Κριαρά. [online] [cit. 15. 7. 2019] Tamtéž.

V novořečtině v zásadě fungují všechny dosud uvedené sémantické komponenty, prototypní funkci ale získal komponent *činnosti (s určitým výsledkem)* představovaný významem „(tělesně nebo duševně) pracovat“. Použití slovesa v tomto významu předpokládá určitý cíl, a to zajistit si živobytí. Sloveso se často pojí s rozšířeným sémantickým komponentem *namáhavá činnost*, který je vyjadřován příslovečným určením (δουλεύω σκληρά / απ' το πρωί ως το βράδυ „pracuji tvrdě / od rána do večera“) nebo s přirovnáními, která často dodávají slovesu pejorativní zabarvení (δουλεύω σαν σκυλί „dřu jako mezek“). Pokud chce řečtina vyjádřit význam „otročit“ (tedy dosáhnout stejného významu, jaký neslo sloveso ve starořečtině), musí buď použít výraz δουλεύω σαν σκλάβος „dřu se jako otrok“ nebo musí být význam odvozený z kontextu, např. τους δούλεψα δύο χρόνια „otročil jsem pro ně dva roky“. Velkým rozdílem zůstává, že i přes „pocit otročiny“ dělá člověk práci dobrovolně a dostane za ni plat / odměnu.

Typ činnosti je v řečtině konkretizován slovesnými doplňky a předměty, podle nichž pak sloveso může získat specializované významy. Velmi častý je význam „pracovat jako, vykonávat profesi“, např. δουλεύω ως πωλήτρια „pracuji jako prodavačka“, δουλεύει ως βουλευτής „vykonává funkci poslance“. Pokud chce řečtina vyjádřit, že činnost probíhá pro někoho nebo v něčím zájmu, použije předložku για⁹¹. V určitých případech, hlavně kvůli hierarchii pracovních pozic, můžeme cítit původní sémantický komponent *podřízenosti*. Pokud následuje předmět v akuzativu, může sloveso označovat význam „pracovat (na čem), zabývat se (čím)“, jako např. δικηγόρος δουλεύει την υπόθεση „právník se zabývá případem“.

Použití slovesa se rozšířilo i na případy, kdy určitou manuální, duševní nebo uměleckou činností vylepším, zdokonalím původní materiál. Význam tak získává meliorativní zabarvení. Překlad slovesa se liší podle oborů, ve kterých k činnosti dochází. Sloveso se používá například v zemědělství – δουλεύω τον αγρό „obdělávat pole“, kuchařství – δουλεύω τη ζύμη „zpracovávat těsto“, hrnčířství –

⁹¹ Δουλεύω για μια εταιρία καυσίμων. „Pracuji pro palivovou společnost.“ Δουλεύει για ένα καλύτερο μέλλον. „Pracuje za lepší budoucnost.“ Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. [online] [21. 7. 2019] Dostupné z: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B5%CF%8D%CF%89&dq=

δουλεύω τον πηλό „zpracovat hlínu“ nebo editorské činnosti – δουλεύω το κείμενο „zdokonalovat text“.

Kromě těchto použití se v novořečtině ustálilo mnoho metafor a hovorových výrazů se slovesem δουλεύω, které posouvají jeho význam. Pro přehlednost je uvádím v tabulkách i s příklady (viz. tab. 5 a 6).

METAFORA

význam	πříklad	πřeklad
(neživý subjekt) fungovat	Το ρολόι δουλεύει.	Hodinky fungují/běží.
(orgán)	Πως δουλεύει η καρδιά;	Jak funguje/pracuje srdce?
pracovat	Ο χρόνος δουλεύει για μας. Χρόνια δούλεψε η αρρώστια στον οργανισμό του.	Čas pracuje pro nás. Nemoc pracovala v jeho těle mnoho let.
je otevřeno/zavřeno	Το κατάστημα (δεν) δουλεύει σήμερα. ⁹²	Obchod je (není) dnes otevřený.
být v provozu a vynášet peníze	Το μαγαζί του δούλεψε καλά το καλοκαίρι. ¹⁰⁴	Obchod mu za léto hodně vydělal.
hnisat	Η πληγή δουλεύει.	Rána hnisá.
dostat nařezáno	Στην περίπτωση του Άρνε δούλεψε η λουρίδα .	V Arneho případě promluvil pásek.

TAB. 5. ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΕ ΠΟΤΗΤΕ ΣΛΟΒΕΣΑ ΔΟΥΛΕΥΩ. ΖΡΑΡΟΒΑΝΟ ΠΟΔΛΕ: ΒΑΒΙΝΙΟΤΙΣ (2006), ΛΕΧΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (2009), ΚΡΙΑΡΑΣ (1995).

⁹² Oba uvedené příklady o fungování obchodů by se daly považovat za druh synekdochy (*totum pro parte*).

HOVOROVÁ ŘEČTINA / SLANG

význam	příklad	překlad
(námořnický) napnout	Δουλεύω τα πανιά.	Napínám plachty.
dělat si srandu z (koho)	Με δουλεύεις;	Děláš si ze mě srandu?
oklamat, podvést (koho)	Σε δουλέψανε!	Podvedli tě!
vysmívat se (někomu) tak chytře, že to nechápe	Τέσσερα σημάδια ότι αυτός που γουστάρεις σε δουλεύει ψιλό γαζί.	Čtyři známky toho, že kluk, kterého chceš, si z tebe dělá jen srandu.
vést (zboží v obchodě), kšeftovat	Λουτράκι δεν δουλεύουμε.	Tuhle značku vody (Lutraki) nevedeme.
stát proti někomu	Ποτέ δε δουλέψαμε απέναντι με το Σάκη.	Nikdy jsme nestáli proti Sakimu.

TAB. 6. ZPRACOVÁNO PODLE: BABINIOTIS (2006), ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ (2009), SLANG.GR

Sloveso δουλεύω prošlo kontinuálně všemi etapami řeckého jazyka a na své cestě na sebe nabalilo široké sémantické využití. V klasické řečtině mělo celkem jasně vymezenou sémantiku. Neslo význam „otročit“, který označoval spíše stav než činnost, kterou by byl člověk nucen provádět. V helénistické době se sloveso začalo objevovat v odlišných, spíše pozitivnějších kontextech, které vedly k rozšíření sémantických komponentů a k významovým posunům. Velká změna proběhla v rámci byzantské řečtiny. Původně prototypní význam „otročit“ vymizel. Nahradil ho obecnější a meliorativnější význam „pracovat“, který se ustálil a dochoval až do současné řečtiny. V ní dochází k mnoha významovým posunům pomocí generalizace, která se odráží převážně od kontextu a jazykového okolí slovesa. Častý výskyt slovesa v mluvené i psané podobě vede k ustalování mnoha metafor a hovorových vyjádření, které pak tvoří funkční součást vyjadřování.

3.2 Θεραπείω

Starořecké sloveso *θεραπείω* s produktivní příponou *-εύω* a deverbativní substantivum *θεραπεία* jsou podle Babiniotise odvozena od substantiva *θέραψ*, -απος. *Θέραψ* pochází pravděpodobně z mykénského *te-ra-po-si* (*θεράποσι*, dativ plurálu) a snad je odvozen z chetitského slova *tarpašša*.⁹³ Podle Beekese je substantivum převzato z předřeckého jazyka.⁹⁴ *Θέραψ* je spíše v poezii využíváné⁹⁵ synonymum slova *θεράπων*, -οντος. Synonyma nesou význam „ten, který (komu, čemu) slouží“. Často se objevují ve vojenském kontextu a označují „osobní doprovod válečníka“. Válečný společník pomáhá svému veliteli nosit zbroj a slouží jako vozataj válečného vozu. Pod tímto významem se *θεράπων* objevuje několikrát už v Homérových eposech⁹⁶.

Denominativní sloveso *θεραπείω* mělo ve starořečtině bohatou sémantiku. Přestože téměř všechny významy lexému obsahovaly určité společné sémantické komponenty, obsahově se odlišovaly na základě kontextu nebo přeneseného použití.

Základní sémantický komponent, který sloveso obsahovalo ve starořečtině, je *služba*. Je ovšem třeba ji specifikovat. Nejedná se o službu otrockou, která je přítomná například v dalším analyzovaném slovesu *δουλεύω*, je pozitivněji zabarvená. Podřazené postavení zde neznamena nesvobodu, jde o přirozené chápání světa, ve kterém je člověk v rámci pokračování a fungování lidského rodu veden ke službě „lepší“, úctyhodným lidem a bohům.

Obecnému významu služby se nejvíce blíží nejstarší použití slovesa v Homérově *Odyseu*, které odkazuje na substantivum *θέραψ*, ze kterého je sloveso *θεραπείω* odvozeno. Označuje službu, kterou koná níže postavený muž ve vojsku⁹⁷. Komponent služby se v ostatních případech rozrůstá o přívlastek *uctívá*.

---

⁹³ BABINIOTIS (2011: str. 560), heslo *θεράπων*

⁹⁴ BEEKES (2010: 541), heslo *θεράπων*

⁹⁵ LIDDLE-SCOTT-JONES, heslo *θέραψ* [online] [cit. 17. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/morph?l=qeray&la=greek#lexicon>

⁹⁶ ὁτρηρὸς θεράπων Μενελάου κυδαλίμοιο „hbitý společník slavného Meneláa“ HOMER, *Odyssey*, trans. A.T. Murray (Cambridge: Harvard University Press; London: William Heinemann, 1919: 4.23) Perseus Digital Library. [online] [cit. 17. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0012.002:4:23&lang=original>

⁹⁷ οὐχ ᾧ πατρὶ ... θεράπευον δῆμῳ ἐνὶ Τρώων „nesloužil jsem jeho otci v trójské zemi“ HOMER, *Odyssey*, trans. A.T. Murray (Cambridge: Harvard University Press; London: William Heinemann,

Význam „sloužit (uctivě, s úctou)“ se objevuje v mnoha různých kontextech. Velmi často se uctívá služba poji s bohy, daimóny a Múzami⁹⁸. Stejně sloveso může označovat i nepřímou službu bohům, například službu chrámu, zasvěcenému jednomu z bohů⁹⁹. U Platóna nalezneme sloveso v kontextu, ve kterém vyjadřuje úctu a péči věnovanou hrobům hrdinů a skvělých mužů¹⁰⁰. Jinde se sloveso objevuje ve spojení se službou rodičům, kteří si také zaslouží respekt a úctu.¹⁰¹

Protože uctivost snadno přerůstá ve ctižádost, lexém se objevuje také v případech, ve kterých se lidé snaží vlichotit se do něčí přízně, předcházet si ho¹⁰² či ho dokonce podplatit, a obrátit tak vykonanou službu ve vlastní prospěch. Význam proto v určitých použitích získal pejorativní zabarvení.

Na druhé straně došlo také k pozitivní extenzi sémantiky slovesa. Sémantické pole se rozrostlo o komponent *péče*. Sloveso obsahující tento komponent bylo hojně používané a objevovalo se v mnoha významech, kontextech i přenesených frázích. Postupem času směrem k byzantské řečtině vytlačoval tento komponent svého předchůdce (komponent uctivé služby) a nakonec převzal prototypní status.

1919: 13.265) Perseus Digital Library. [online] [cit. 17. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0012.002:13:265&lang=original>

⁹⁸ τί δὲ φύλον ἄλλο ἢ ἀνθρώποι θεοὺς θεραπεύουσι; „který rod, jiný než lidský, slouží bohům?“ XENOPHON, *Memorabilia* (Oxford: Clarendon Press, 1921: 1.4.13.) Perseus Digital Library.

[online] [cit. 17. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0032.002:1:4:13&lang=original>

⁹⁹ Φοίβου ναοὺς θεραπεύω „sloužím Foibově chrámu“ EURIPIDES, *Ion*, ed. Gilbert Murray (Oxford: Clarendon Press, 1913: 111) Perseus Digital Library. [online] [cit. 17. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0109%3Acard%3D82>

¹⁰⁰ θεραπεύσομέν τε καὶ προσκυνήσομεν αὐτῶν τὰς θήκας „budeme uctívat jejich hroby a pečovat o ně“ PLATO, *Republic*, ed. John Burnet (Oxford University Press, 1903: 5.469a-b) Perseus Digital Library. [online] [cit. 17. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0167%3Abook%3D5%3Asection%3D469a>

¹⁰¹ καὶ θεραπεύειν πατέρα τε καὶ μητέρα „a pečovat o otce a matky“ PLATO, *Republic*, ed. John Burnet (Oxford University Press, 1903: 5.467a) Perseus Digital Library. [online] [cit. 17. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0059.030:467a&lang=original>

¹⁰² οἱ μὲν ἡμᾶς ἐν τῷ πολέμῳ δεδιότες ἐθεράπευον „oni si nás za války ze strachu předcházeli“ THUCYDIDES, *The Peloponnesian War* (Oxford: Oxford University Press, 1942: 3.12.1) Perseus Digital Library. [online] [cit. 17. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0003.001:3:12&lang=original>

Nejdůležitější a později nejrozšířenější použití s obsahem právě uvedeného komponentu získalo sloveso v kontextu lékařském, v péči o tělo a léčení nemocných. Hippokratés sloveso θεραπεύω ve svých medicínských spisech používal ve významu „léčit“¹⁰³, a to se stejným obsahem, jaký v aplikování léčby cítíme dnes. Celkem blízko má k tomuto významu použití slovesa u Platóna, který radil kromě těla léčit a věnovat péči také duši¹⁰⁴. Přenesl tedy léčení i na duševní úroveň a považoval zdraví duše za stejně, ne-li více důležité než tělesné zdraví.

Schopnost léčit a ulevit mají, jak si samozřejmě všimli už v antice, kromě lékařů také jevy jako je slovo nebo čas¹⁰⁵. Podobné metafory se rychle ujaly a jsou dochované ve všech obdobích řečtiny. Protože léčení souvisí s potlačením příznaků nemoci, i sloveso mohlo nést význam „utišit bolest“, ať už byla způsobená tělesnou nebo duševní nepohodou. Přeneseně se tato schopnost ujala ve vyjádření „utišit podezření nebo neštěstí“. Analogicky k významu „léčit lidi“ se vytvořil také význam „opravit věci“¹⁰⁶, který se také ujal a používá se s lehkým posunem i dnes v novořečtině.

Extenze významu s komponentem péče byla rozsáhlá. Kromě lékařství se lexém uchytil a generalizoval také v kontextu péče o faunu a flóru a o domácnost. Podle oblasti sloveso získávalo různé významy. Lexém se používal pro obdělávání pole, pěstování stromů nebo pro výcvik koní. V domácnosti sloveso sloužilo

---

¹⁰³ ὁκόσοισι κρυπτοὶ καρκίνοι γίνονται, μὴ θεραπεύειν βέλτιον· θεραπευόμενοι γὰρ ἀπόλλυνται ταχέως, μὴ θεραπευόμενοι δὲ, πουλὺν χρόνον διατελέουσιν. „Všechny, které postihne skrytá rakovina, je lepší neléčit; ti, kteří jsou léčeni, totiž rychle umírají, neléčení naopak vydrží dlouhý čas.“ HIPPOCRATES, *Aphorismi*, ed. A. Littre, (Amsterdam: Adolf M. Hakkert: 6.38) Perseus Digital Library. [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Hp.+Aph.+6.38&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0250>

¹⁰⁴ Δύ' ἔφαμεν εἶναι τὰς παρασκευὰς ἐπὶ τὸ ἕκαστον θεραπεύειν, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν... „řekli jsme, že existují dva přípravky schopné všechno léčit, i tělo i duši...“ PLATO, *Gorgias*, ed. John Burnet (Oxford University Press, 1903: 513d) Perseus Digital Library [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg,0059,023:513d&lang=original>

¹⁰⁵ ὁ κοινὸς ἰατρός σε θεραπεύσει χρόνος „obyčejný lékař, totiž čas, tě vyléčí“ (Philippid.32) V: LIDDLE-SCOTT-JONES (1961: 792-3), heslo θεραπεύω

¹⁰⁶ θεραπεύειν αἰεὶ τὰ πονοῦντα μέρη τῆς νεῶς „opravovat pořád rozbité části lodi“ DIODORUS SICULUS, *Bibliotheca Historica, Books I-V*, ed. Immanuel Bekker, Ludwig Dindorf, Friedrich Vogel in aedibus B. G. Teubneri (Leipzig, 1888-1890: 4.41.3) Perseus Digital Library. [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A2008.01.0540%3Abook%3D4%3Achapter%3D41>

s významem „připravovat“ jídlo, šaty. S ohlédnutím za medicínskou oblastí lze sloveso spojit také s přípravou léků.

Sloveso θεραπεύω se ve starořečtině používalo také tehdy, když lidé pečovali sami o sebe, toužili po utišení nějaké tužby, například po uspokojení hladového břicha, nebo se snažili dosáhnout vlastního prospěchu. V těchto případech se spojují oba sémantické komponenty služby a péče, služba je však trochu otrocká a podřízená lidským přáním.

V byzantské řečtině si sémantika slovesa více méně udržela všechny starořecké sémantické komponenty. Komponent služby získal ještě pozitivnější konotace, než měl, i když *uctivost* se dostala do pozadí, a propojil se s komponentem péče. Sloveso se už neobjevovalo tak často v náboženském kontextu nebo ve službě lidem, kterým by měl být člověk nějak zavázán. Naopak se použití posunulo směrem k těm, kteří nám byli blízcí a kterým jsme službou nebyli vázáni – probíhala na základě vlastního rozhodnutí. Spíše než „sloužit“, ačkoli *uctivě*, neslo sloveso obecnější význam „věnovat péči, starat se“, dokonce „stát při (kom), pomáhat“¹⁰⁷, nebo někoho duševně či citově „potěšit, uspokojit“.

Použití slovesa se sémantickým komponentem péče, který byl přítomný i v právě uvedené části sémantiky slovesa, si udrželo všechny své základní významy, ke ztrátě došlo pouze ve významech periferních. Sloveso běžně sloužilo pro význam „léčit“ a „ošetřovat“ nemocné. Schopnost léčit se stále častěji přenášela z lékařů na léky a ulevit nemocnému pomocí slov bylo běžné. Fráze „slova léčí“¹⁰⁸ a „čas léčí“ byla častá i v byzantské řečtině. Sloveso si také udrželo význam „utišit“, který se hodil nejen v případech bolestných příznaků nemoci, ale také při psychické a fyzické nepohodě, a který se v určitých případech propojuje s výše uvedeným posunutým významem „potěšit“¹⁰⁹. Starořecké použití slovesa

---

¹⁰⁷ τοις πτωχοῖς πλεῖω ἐθεράπευσεν „pomohl více chudým lidem“ (Σφρ., Χρον. 14210· Μορεζίν., Κλίνη Σολομ. 413) Επιτομή Λεξικού Κριαρά. [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z: http://www.greek-language.gr/greekLang/medieval_greek/kriaras/search.html?lq=%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%CF%8D%CF%89&dq=

¹⁰⁸ την λύπην της ψυχῆς οἱ λόγοι τὴν θεραπεύουν „slova umí léčit smutek duše“ (Διγ. Ἀνδρ. 36818) Επιτομή Λεξικού Κριαρά. [online] [cit. 27. 7. 2019] Tamtéž.

¹⁰⁹ θεραπεύεις τὴν ψυχὴν μου „utišuješ mou duši“ (Κυπρ. ερωτ. 12937) Επιτομή Λεξικού Κριαρά. [online] [cit. 27. 7. 2019] Tamtéž.

θεραπεύω v oblasti zemědělství a domácích prací se neujalo a z byzantské řečtiny téměř vymizelo, až na ojedinělý výskyt významu „pěstovat“.

Větší pozornosti se naopak dostává slovesu v byzantské řečtině v mediálním tvaru. Ve starořečtině médium ani pasivum neznamenal velké odchýlení od aktivních významů, ale v byzantské řečtině získává médium význam, který je výsledkem činnosti vyjádřené aktivem. Vyjadřovalo význam „mám radost, jsem rád“ a také „mám útěchu“.

Novořecký ekvivalent slovesa θεραπεύω je ve srovnání se staršími etapami jazyka výrazně méně polysémní. Jako prototypní a v zásadě jediný se vydělil význam „léčit, uzdravovat“¹¹⁰. Ve starořečtině patřil tento význam mezi okrajové a v byzantské řečtině stál na stejné úrovni s významem „věnovat péči“. Ten z novořečtiny vymizel a můžeme ho vidět jen nepřímo, pokud léčbu bereme jako službu druhému a péči o něj. Při provádění léčby předpokládáme péči o nemocného člověka, a to i ve větách, ve kterých chybí patiens a kdy vlastně paradoxně léčíme samotnou nemoc¹¹¹. To platí, ať už má zodpovědnost za léčbu doktor, léky¹¹² nebo čas. Člověk, který poskytuje zdravotní ošetření, se nazývá θεράπων γιατρός / ιατρός „ošetřující lékař“. Tato fráze je podle Babiniotise pravděpodobně sémasiologický kalk italské fráze *medico curante*.¹¹³

Metaforická použití významu „léčit“ se ve srovnání s předchozími etapami lehce rozšířila, ale staví na základech přinesených ze starořečtiny. Původně starořecká sémantická analogie „opravovat“ se v novořečtině ještě o kus posunula a sloveso se používá v případech „napravit“ nějakou škodu¹¹⁴ nebo „zlepšit situaci“¹¹⁵.

---

¹¹⁰ ο γιατρός τον θεράπευσε εντελώς „lékař ho úplně vyléčil“ V: KRIARAS (1995: 587)

¹¹¹ δεν μπορούμε να θεραπεύσουμε αυτή την νόσο „nedokážeme vyléčit tuto nemoc“ SEK: č. 33 [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.sek.edu.gr/>

¹¹² τα φάρμακα αυτά ήταν ικανά να θεραπεύσουν ασθενείς με κατάθλιψη „tyto léky byly schopné vyléčit pacienty s depresí“ SEK: č. 3 [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.sek.edu.gr/>

¹¹³ BABINIOTIS (2011: 560), heslo θεράπων

¹¹⁴ συγγνώμη ... δεν θεραπεύει την ζημίαν την οποίαν υπέστημεν „omluva ... nenapraví škodu, kterou způsobila“ SEK: č. 146 [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.sek.edu.gr/>

¹¹⁵ σύστημα ... που εισήγαγε ο Διοκλητιανός (284-305) για να θεραπεύσει την οικονομική κρίση του 3ου αιώνα „systém ..., který představil Diokletianus, aby odvrátil ekonomickou krizi 3. století“ SEK: č. 191 [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.sek.edu.gr/>

Další přenesený význam, který se občas vyskytl už ve starořecké sémantice slovesa, zní „uspokojovat (potřebu)“¹¹⁶. Ve starořečtině sloužil více pro popis uspokojení vlastních a často egoistických potřeb, v současné řečtině cítím význam pozitivnější a znovu přenesený na druhé. Vyjadřuje uspokojení nějaké potřeby komunity nebo lidí se společnými požadavky.

V novořečtině se sloveso objevuje také v novém, přeneseném významu – „aktivně se věnovat (čemu), zabývat se (čím)“¹¹⁷. Aktivita je často spojena s oblastí umění, věd nebo se zájmovými činnostmi. Předchozí přenesené významy jsou odvozeny posunem do jiného kontextu ze základního významu „léčit“. V posledním významu vidím přítomný ještě původní sémantický komponent obecné péče, která je zde věnovaná abstraktním předmětům a je tak silná, že se stává součástí každodennosti.

Sloveso θεραπεύω na rozdíl od slovesa δουλεύω svou sémantiku směrem ze starořečtiny do novořečtiny zúžilo. Starořecké použití slovesa nabízelo mnoho interpretací, významových posunů a metafor, přestože za dva základní významy bych určila význam „uctivě sloužit“ a „pečovat“. Ty se podle různých a velice odlišných kontextů ať už pozitivně nebo negativně zabarvovaly a posunovaly, takže vytvořily rozsáhlou polysémii. Takové množství významů ale nebylo udržitelné, což je viditelné už v byzantské řečtině, která zdaleka neuchovala všechny starořecké významy. Především došlo ke ztrátě sémantického komponentu uctivé služby, i když ho v určitých případech lze ještě vystopovat. Ostatní významy navazovaly na druhý sémantický komponent péče, ať už se jednalo o převzaté nebo nové významy. V novořečtině už původní sémantiku téměř nenajdeme a komponent uctivé služby zmizel úplně. Sémantický komponent péče je stále přítomný, došlo ale k rozsáhlé restrikci významů z něj odvozených, až zbyl vlastně jediný význam „léčit“. Z tohoto prototypního

---

¹¹⁶ με τα βιβλία του θεραπεύει τις μορφωτικές ανάγκες του κοινού „svými knihami uspokojuje vzdělávací potřeby veřejnosti“ V: Babiniotis (2006: 748). Εκκλησία θεραπεύει τις λατρευτικές ανάγκες των περιοίκων „kostel uspokojuje náboženské potřeby obyvatel v sousedství“ SEK: č. 183 [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.sek.edu.gr/>

¹¹⁷ ακροατές που θεραπεύουν μια πλειάδα επιστημών „posluchači, kteří se věnují velkému množství nauk“, SEK: č. 166 [online] [cit. 27. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.sek.edu.gr/>

významu se utvořilo pár přenesených použití, která už byla ovšem inspirovaná původními posuny.

3.3 Κηδεύω

Indoevropský kořen *kad- „péče – soucit“¹¹⁸ dal vzniknout nejprve slovesu κήδω, které ale nese spíše opačný význam – „trápit (někoho)“. V mediopasivním tvaru slovesa κήδομαι se už ovšem objevuje i význam bližší indoevropskému, a sice „mít starost, obavy o (někoho); starat se o (někoho)“. Od tohoto slovesa bylo odvozeno deverbativní substantivum neutra κῆδος „péče; obava“, které ve tvaru κᾶδος v dórsském dialektu¹¹⁹ viditelně odkazuje na svůj původ. Ke kořenu κηδ- se připojila produktivní koncovka -εύω a vytvořila nové sloveso κηδεύω. Z něho bylo odvozeno další substantivum κηδεία.

Hlavním sémantickým komponentem, který sloveso κηδεύω obsahovalo, byla péče. Za prototypní význam tohoto ve starořečtině polysémního slovesa bych určila význam „pečovat, starat se o (někoho, něco)“, paralelně vedle něho se ale lexém objevuje v jiných kontextech s posunutými významy.

Prototypní význam se objevuje ve spojení jak se živými osobami, tak s neživými a abstraktními předměty a jevy¹²⁰. Zahrnul pod sebe také péči o zemřelé osoby, význam, který je dobře vidět na příkladu ze Sofokleovy *Élektry*:

- ἐν ξέναισι χερσὶ κηδευθεὶς ... προσήκεις ... ἐν μικρῷ κύτει¹²¹ „když o tebe bylo postaráno cizíma rukama ... přišel jsi ... v malé nádobě“

---

¹¹⁸ BABINIOTIS (2011: 673), heslo κηδεύω

¹¹⁹ LIDDLE-SCOTT-JONES (1961: 946), heslo κῆδος

¹²⁰ αἰεὶ σε κηδεύουσα „vždy o tebe pečující“ SOPHOCLES, *Oedipus at Colonus*, trans. F. Storr (London; New York: William Heinemann; The Macmillan Company, 1912: 751) Perseus Digital Library. [online] [cit. 21. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:abo:tlg.0011.007:750&lang=original>. εἴ γε κηδεύεις πόλιν „dobře se staráš o město“ EURIPIDES, *Iphigenia in Tauris*, ed. Gilbert Murray (Oxford: Clarendon Press, 1913: 1212) Perseus Digital Library [online] [cit. 21. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Eur.+IT+1212&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0111>

¹²¹ SOPHOCLES, *Electra*, ed. Francis Storr (London; New York: William Heinemann Ltd.; The Macmillan Company., 1913: 1141) Perseus Digital Library. [online] [cit. 21. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Soph.+El.+1141&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0187>

Sémanticky v sobě sloveso nese více než jen okamžik pohřbení mrtvého do země nebo spálení těla. Ve starém Řecku se s pohřbem vázalo mnoho rituálů, od připravení mrtvého ke vstupu do podsvětní Hádovy říše, přes vystavení mrtvého (*prothesis*), po vynášení / pohřební průvod (*ekfóra*). Právě péče o mrtvého a přípravy, které si žádají pohřební obřady, odkazují na prototypní význam a potvrzují ho. Sloveso se často objevuje vedle dalších slov, které se pojí s pohřby, a to θαπτώ „vykonávat pohřební rituály“ a ταφή „pohřeb“. Použití slovesa κηδεύω v pohřebním kontextu se ustálilo a vytvořilo periferní význam „pohřbívát“ / „vykonávat pohřeb“, který se přenesl i do byzantské a nové řečtiny.

Ve staré řečtině sloveso neslo ještě jeden význam, který na první pohled s předcházejícími významy nesouvisí, a sice „uzavřít manželský svazek“¹²². Sémantický komponent péče je ale přítomný i zde – rozšířil se na péči o rodinu. Starost o zachování rodu, zaopatření dětí a majetku úzce souvisí se svatbou. Navíc svatební obřady, stejně jako pohřbívání, doprovázelo ve starém Řecku mnoho rituálů, které bylo třeba vykonat. Mimo jiné zahrnovala svatba pro ženy i muže tzv. přechodový rituál. Během rituálu svatebčané zanechali – pohřbili – svůj starý život a vstoupili do nového. Po svatbě žena přijímala krb / bohy nového domu (u nás reprezentované formou změny příjmení), ženich se v návaznosti na proběhlou svatbu stal zetěm a došlo k propojení příbuzenství dvou cizích rodin.

Slovo přešlo kontinuálně i do byzantské řečtiny, došlo ale k určitým posunům a ztrátám ve významu. Ztráta se týká významu, který odkazoval na uzavírání manželství. Prototypní význam se s lehkým posunem udržel. Sloveso se používalo jako přechodné i nepřechodné ve významech „starat se (o), věnovat se (komu)“ (někdy s trochu negativním podtónem „sloužit“), „dávát (si) pozor“. Starost a péče vyústila také v zájem a soucit ve významech „zajímám se o někoho“, „jsem soucitný“. Význam „pohřbívát“ se udržel beze změn.¹²³

---

¹²² αὐτός, ὦ παῖ, τοῦτο κήδευσον λέχος „ty sám se, chlapče, postarej o tuto manželskou postel“ = „vezmi si tuto ženu“) SOPHOCLES, *Trachiniae*, ed. Francis Storr (London; New York: William Heinemann Ltd.; The Macmillan Company, 1913: 1227) Perseus Digital Library. [online] [cit. 21. 7. 2019] Dostupné z:

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Soph.+Trach.+1227&fromdoc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0195>

¹²³ Επιτομή Λεξικού Κριαρά, heslo κηδεύω. [online] [cit. 21. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.greek->

V současné řečtině se sémantika slovesa specializovala a omezila na jediný význam „pohřbívat“, který byl původně rozšířením prototypního významu „starat se“. Původní význam už ale v dnešní sémantice slovesa není moc znát. V nové řečtině se sloveso nejčastěji vyskytuje¹²⁴ v aktivním tvaru κηδεύουμε a v pasivním tvaru κηδεύτηκε. První případ se objevuje nejčastěji v oznámeních o konání pohřbu:

- Κηδεύουμε αύριο Σάββατο 2/2/2002 και ώρα 11 π.μ.¹²⁵ „Pohřeb se koná v sobotu 2. února 2002 v 11 hodin.“

V češtině jsou tato oznámení ještě neosobnější než v řečtině, ve které doslovný překlad tvaru κηδεύουμε „pohřbíváme“ v sobě obsahuje společnou účast pozůstalých na pohřbu. Přesto se v současné době neúčastníme úkonů, které předcházejí samotnému pohřbu. Tělo myje a připravuje zřízenec pohřebního ústavu, na posmrtnou cestu ho vypraví kněz. My se stáváme pouhými diváky, a to jak v pohřební síni, tak při spouštění rakve na hřbitově. Smuteční rituál, při kterém se v tichosti rozloučíme se zesnulým, je spíše symbolický. Proto si také jazyk, který odpovídá na změny ve společnosti, vystačí s několika málo používanými tvary.

Druhý nejpoužívanější tvar, který umožňuje distancovat se ještě více od aktivní účasti, se objevuje ve zprávách o úmrtí:

- Στις 13 Ιουνίου κηδεύτηκε με μεγάλη λαϊκή συμμετοχή...¹²⁶ „Byl pochován 13. května za účasti široké veřejnosti...“

Jiné významy si sloveso do novořečtiny nepřineslo.

Sloveso κηδεύω mělo ve starořečtině složitější sémantiku než v novořečtině, odkazovalo ale lépe na svůj etymologický původ. Vedle prototypního významu „pečovat“ a logicky odvozeného periferního významu „pohřbívat“ se objevilo

---

language.gr/greekLang/medieval_greek/kriaras/search.html?lq=%CE%BA%CE%B7%CE%B4%CE%B5%CF%8D%CF%89&dq=

¹²⁴ Na základě vyhledávání v Korpusu řeckých textů na Σώμα ελληνικών κειμένων ΣΕΚ.

¹²⁵ SEK, č. 2 [online] [cit. 21. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.sek.edu.gr>

¹²⁶ SEK, č. 23 [online] [cit. 21. 7. 2019] Dostupné z: <http://www.sek.edu.gr>

také zajímavé, neintuitivní použití slovesa v kontextu uzavírání manželství. Význam „uzavřít manželství“ se ale udržel pouze ve starořečtině, v byzantské řečtině už přítomný nebyl. V období byzantské řečtiny se zdálo, že sloveso je oblíbené a bude i přes jednu ztrátu svou sémantiku rozšiřovat. Nejen že si udrželo většinu významů z předchozího období, ale utvořilo také několik nových významů, odvozených od stále prototypního významu „pečovat“. Rozšiřování významů se ale zastavilo a sloveso přišlo o většinu z nich. Do novořečtiny se už dostal pouze jediný význam „pohřbívat“. Sloveso ale společně se změnami, které se odehrávaly na úrovni společenského chápání pohřbů a pohřebních rituálů, ztratilo ze svého obsahu průhledný sémantický komponent péče a stalo se spíše neosobním oznámením o konání pohřbu.

4 Závěr

Řečtina je jazyk, kterým se mluví téměř čtyři tisíciletí a který si přesto zachoval stejné písmo (od 8. stol. př.n.l.) a stejný zápis (od 4. stol. př.n.l.) až do současnosti. Došlo samozřejmě k velikým změnám ve výslovnosti, v gramatické a syntaktické struktuře i ve slovní zásobě. Přesto změny nebyly natolik výrazné, aby zastřely to, že se jedná o stále stejný jazyk.¹²⁷

Charakteristické znaky starořečtiny ovlivnily dnešní podobu jazyka v mnoha ohledech a také stav slovní zásoby je výraznou spojkou mezi všemi fázemi řečtiny. Právě slovní zásoba tvoří pro Babiniotise „nevyvratitelné svědectví nepřerušované kontinuity a jednotného charakteru řeckého jazyka. Žádný Řek ani cizinec ... nedokáže rozpoznat, jestli současné řecké slovo je antického, byzantského nebo mladšího původu nebo jestli se používá nepřetržitě od starověku dodnes“¹²⁸.

Ve slovní zásobě novořečtiny se neobjevují pouze slova, která se ujala a uchovala přirozeným vývojem jazyka a procesem kontinuity, ale (vedle slov získaných pomocí ostatních onomasiologických mechanismů) také slova uměle do jazyka navracená. Slova, která nikdy z jazyka nevymizela, mohla, ale nemusela projít významovými změnami. Na druhé straně slovům, která z řečtiny zmizela, ale byla následně vrácena, byly dávány znovu stejné významy, jaké slova měla v attickém dialektu klasické řečtiny. Existovala hnutí, která toužila po návratu zlaté éry klasické doby v Řecku včetně návratu jazyka a která se v jiných podobách vracela v každé době. Mezi taková hnutí patřil antický i byzantský *atticismus*, *neoatticismus* pozdější Byzance, *archaizující hnutí* z doby novořeckého osvícenství nebo *jazykový purismus*, který dovedl Adamantiose Koraise k vytvoření *katharevusy*.¹²⁹ Touha po návratu ke klasické době se nevyhnula Řekům ani po osvobození z turecké nadvlády. Vzniklo několik neoatticistických hnutí a skoro celé 19. a 20. století probíhal spor mezi lidovou *dimotiki* a puristickou *katharevusou*.

---

¹²⁷ BABINIOTIS (2006: 16)

¹²⁸ Tamtéž, s. 20

¹²⁹ Tamtéž, s. 21

Uvedená hnutí oživovala a napodobovala antická a byzantská slova. Pomocí tzv. umělých výpůjček uvnitř jazyka docházelo k nahrazování cizích slov a k vyjadřování nových pojmů. Filologové také vytvářeli nová slova, utvořená ovšem podle starořeckých gramatických pravidel. Výsledkem bylo, že došlo k propojení starších etap řečtiny s novodobou a že nelze snadno rozlišovat mezi antickým a novořeckým původem slov.¹³⁰ V mluvené podobě uměle vrácená slova zněla často kostrbatě, proto se někdy uchýlila v ustálených pojmenováních, zatímco v běžné řeči a v jiném kontextu mívají svá synonyma¹³¹.

Slovesa sémanticky analyzovaná v této práci se řadí mezi slova s přirozeným vývojem. Přestože jsou jen tři, ukazují, že změny významů probíhaly různými způsoby a že některá slova svou sémantiku zjednodušují, zatímco jiná ji rozšiřují. Rozšíření nebo zužování polysémie sloves souvisí s četností výskytu v mluvené i psané podobě jazyka, nedá se tedy říct, že by se sémantika slov s vývojem jazyka zjednodušovala nebo byla naopak složitější. K významovým posunům a k získávání nových významů dochází rychleji u častěji používaných slov.

Sloveso δουλεύω patří mezi slova s častým výskytem¹³², činnost, kterou vyjadřuje prototypní význam, je totiž běžná. Posunům ve významu napomáhá, že se aktivita převádí často na neživé subjekty a že ho v mluvě používají různé sociální skupiny. Přestože má sloveso několik synonym, obsahuje v novořečtině bohatší sémantiku než ve starořečtině.

Slovesa κηδεύω a θεραπεύω mají sémantiku v novořečtině naopak chudší, sloveso κηδεύω si dokonce vystačí s jediným významem. Důvodem je pravděpodobně to, co označuje a vyjadřuje. Pohřby se sice konají každý den, mluvit o nich je ale bolestné, proto se tomu vyhýbáme nebo používáme eufemistická vyjádření. Sloveso θεραπεύω nese mnohem pozitivnější význam a vzhledem k několika zajímavým přeneseným vyjádřením se možná jeho

---

¹³⁰ Tamtéž, s. 21

¹³¹ Např. Λευκός Οίκος „Bílý dům“ vs. οικογενειακό σπίτι „rodinný dům“, Ερυθρός σταυρός „Červený kříž“ vs. κόκκινο κρασί „červené víno“.

¹³² Poměr výskytu uvnitř korpusu SEK (obsahuje 29 511 849 slov): δουλεύω* 830 + δούλευ* 219 : κηδεύ* 26 + κήδευ* 8 : θεραπεύ* 191 + θεράπευ* 15

sémantika bude v budoucnosti rozšiřovat. Výskyt slovesa ve významu „léčit“ může lehce snižovat synonymní sloveso γιατρεύω¹³³.

Deskripce posunů významu, hledání mechanismů proběhlých změn i porovnání jazykových etap může být subjektivní, snažila jsem se ale najít obecné ukazatele, které mě dovedly k uvedeným závěrům. Téma sémantických posunů ve slovní zásobě, ať už jakéhokoli jazyka, je v každém případě ohromně široké a dovoluje vybraná slova zkoumat pomocí velkého množství přístupů. V konkrétním případě mého výběru by bylo zajímavé vytvořit pro každé sloveso jeho sémantické pole a podívat se na posuny jejich sémantiky s ohledem na chování ostatních sloves v sémantickém poli.

---

¹³³ Sloveso γιατρεύω také patří do vybrané skupiny zde analyzovaných sloves.

Seznam použité literatury

- BABINIOTIS, Georgias (2011). *Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας. Ιστορία των λέξεων. Με σχόλια και ένθετους πίνακες*. Δεύτερη έκδοση. Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας.
- BABINIOTIS, Georgios (2006). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*. Δεύτερη έκδοση. Αθήνα: Κέντρο λεξικολογίας.
- BEEKES, R. S. P. (2010). *Etymological dictionary of Greek; with the assistance of Lucien van Beek*. Leiden; Boston: Brill.
- BRÉAL, Michel (1900). *Semantics. Studies in the Science of Meaning. transl. by Mrs. Henry Cust; with pref. by J.P. Postgate*. London: Heinemann.
- ČERMÁK, František (2007). *Jazyk a jazykověda*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
- ČERNÝ, Jiří, Jan HOLEŠ (2004). *Sémiotika*. Praha: Portál.
- GEERAERTS, Dirk (1997). *Diachronic prototype semantics. A contribution to historical lexicology*. New York: Oxford University Press.
- GEERAERTS, Dirk (2010). *Theories of lexical semantics*. New York: Oxford University Press.
- KRIARAS, Emmanuil (1995). *Νέο ελληνικό λεξικό. Λεξικό της σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας: γραπτής και προφορικής*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- LIDDELL, Henry George, Robert SCOTT, Henry Stuart JONES. *A Greek-English lexicon: revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones, with the assistance of Roderick McKenzie, and with the cooperation of many scholars*. Oxford: Clarendon Press, 1925-1930 (Volume I) a 1932-1940 (Volume II).
- MONTANARI, Franco (2015). *The Brill dictionary of ancient Greek, editors of the English edition Madeleine Goh & Chad Schroeder*. Leiden; Boston: Brill.
- MURPHY, M. Lynne (2010). *Lexical Meaning*. Cambridge: Cambridge university press.
- PLATÓN (1994). *Kratylos*. Praha: OIKOYMENH.

SCHMITTER, Peter (ed.) (1990). *From Homer to Plato: Language, Thought, and Reality in Ancient Greece*. Obsaženo v: *Essays towards a history of semantics*. Münster: Nodus Publikationen. s. 11-31.

SKARNITZL, Radek, Pavel ŠTURM, Jan VOLÍN (2016). *Zvuková báze řečové komunikace. Fonetický a fonologický popis řeči*. Praha: Karolinum.

TRAUGOTT, Elizabeth C., Richard B. DASHER (2005). *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

VEČERKA, Radoslav a kol. (2006). *K pramenům slov: uvedení do etymologie*. Praha: Nakladatelství lidové noviny.

Elektronické zdroje

Επιτομή λεξικού Κριαρά. KRIARAS, Emmanuil. *Επιτομή του Λεξικού της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημώδους Γραμματείας 1100-1669*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 1969-1997. [online] Dostupné z: http://www.greek-language.gr/greekLang/medieval_greek/kriaras/index.html [cit. 1. 8. 2019]

Λεξικό της κοινής νεοελληνικής. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1998. [online] Dostupné z: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html [cit. 1. 8. 2019]

LIDDELL, Henry George, Robert SCOTT, Henry Stuart JONES. *A Greek-English Lexicon. revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones. with the assistance of Roderick McKenzie*. Oxford: Clarendon Press, 1940. [online] Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057> [cit. 1. 8. 2019]

Perseus Digital Library. Ed. Gregory R. Crane. Tufts University. Dostupné z: <http://www.perseus.tufts.edu> [cit. 1. 8. 2019]

REDONDO MOYANO, Elena (2014). *Semantic Change*, in: *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*. Edited by Georgios K. Giannakis. Brill Online, 2014. Reference. Dagmar Muchnová [aff. Charles University, Prague] Dostupné z: http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-ancient-greek-language-and-linguistics/semantic-change-EAGLL_COM_00000314 [cit. 14 April 2014] First published online: 2013

SEK. *Corpus of Greek Texts - Σώμα Ελληνικών Κειμένων. Θησαυρός κειμένων ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών. Dostupné z: <http://www.sek.edu.gr> [cit. 1. 8. 2019]

SLANG.gr. 2006-2015. Dostupné z: <https://www.slang.gr/> [cit. 1. 8. 2019]